

LAKÁSBELSŐ

A kászoni lakásberendezéssel vagy akár annak egyes tárgyaival mind-
eddig nem foglalkoztak. Mi több, más székely vidékek lakásberendezé-
séről, lakásáról sincs még összefoglalás. A magyar parasztbútorokról —
egyedül a bútorokról vagy a bútorokról általában — az 1920—30-as évek-
ben készült ugyan több tanulmány¹, azonban ezeknél is hiányzik az elő-
állítás (népi asztalosság, bútorfestés stb.) kérdéseinek vizsgálata, minde-
nekelőtt pedig hiányoznak az olyan feldolgozások, amelyek a lakóház
berendezését, a berendezési tárgyakat egymással és a ház lakóinak élet-
módjával kapcsolatban vizsgálják. Csupán Cs. Sebestyén Károly és Viski
Károly utalnak a lakásbelső egyes elemeinek alakulására, esetleg ezek
gazdasági-társadalmi vonatkozásaira.

E hiányosságok munkánkat természetesen megnehezítették, de
együttal ösztönöztek is arra, hogy kísérletet tegyünk Kászomban a la-
kásbelsőnek a pusztai felsoroláson s ez egyes elemek külön-külön való le-
írásán túlmenő, sokoldalú, okozati kapcsolatokat és összefüggéseket is
kereső vizsgálatára. Az ilyen vizsgálat eredményeként a lakás az élet-
mód, foglalkozás és gazdasági helyzet egyik közvetlen tükrözőjének bi-
zonyul. Hogy ennek a lakosság is mindig tudatában volt, kitűnően szem-
lélteti a „háztűznézés“ szokása. A különféle berendezési tárgyakban egy-
szersmind kifejezésre jutnak a vizsgált közösségnek az idők során más
vidékekkel, társadalmi osztályokkal, a várossal való gazdasági és kultu-
rális kapcsolatai. A lakásberendezés ugyanakkor nyilvánvaló bizonyí-
téka a nép e területen is megnyilatkozó sajátos ízlésének, melyben a
„helyes“ és „szép“ egymást tökéletesen fedő fogalmak. A népi lakásbelső
sikeresebb eredménye annak a törekvésnek, hogy a hajlék „lakószervezet“-
jellegén túl otthona is legyen a benne élőknek.

A népi lakásbelső eme hagyományos tulajdonságait fedezzük fel ká-
szoni vizsgálódásunk során is. Mindenekelőtt láthatjuk azt, hogy egé-
szben a legutóbbi időkig milyen szervesen kapcsolódnak a lakás berende-
zési tárgyai a tüzelőhöz. Ha a tüzelő valamilyen oknál fogva a fejlődés
folyamán alakul, a lakás egész belső képe vele együtt változik. Kezde-
tőbb fokozaton a tüzhely jóformán az egyetlen bútor is, majd később, a
többsejtű ház idején, az egyes helyiségek jellegét is a tüzelő ottléte vagy
hiánya, illetve formája határozza meg. A tüzelő fejlődése teszi lehetővé
a ház lepadlásolását, ez a létrehozója a többsejtű háznak, majd a sütő-
ház és a nyári konyha építésének, s az utóbbival az udvaron belül egy
sajátos „nomád“ lakásmódot alakít ki, a család téli (ház) és nyári „szál-
lása“ (nyári konyha) között.

A lakóház beosztásában fontos szerepe volt a faépítkezés kötöttségei-
nek is. A kászoni fenyőerdők fájának átlaghosszúsága és alkalmazásának
technikája meghatározta a falak maximális hosszát, s bizonyos fokozaton túl
a bővülést csak szélteben engedi. A fa hossza még a téglalapépítkezésnél is

korlátozza a padlás és a fedélszék szélességét. Elsősorban itt találunk választ arra, hogy a régi kászoni ház hálófülkeszerű oldalkamarája miért nem fejlődhetett hálózobává.

Kászoni lakossága fokozatosan megismerkedett az újabb meg újabb szerszámokkal és technikai eljárásokkal, s ez kétségtelenül észlelhető a lakásbeosztás alakulásán is. Mégis, a legutóbbi időkig életformájában, társadalmi szerkezetében nem állott be olyan hirtelen nagy fordulat, amely merőben más lakást is igényelt volna. Az itteni székelység számára 1848 sem jelentett oly döntő fordulatot, mint az ekkor felszabadult jobbágyvidékeken. Ezzel magyarázható a lakásbeosztás aránylag együtemű, szerves fejlődése.

A kászoni házbeosztás fejlődését vizsgálva azt találjuk, hogy itt a lakás mindig a réginek belülről kifelé történt szerves terjeszkedésével újult tovább. Így kerülte el a legújabb időkig a részarányosságot a ház alaprajza és az egyes helyiségek berendezése egyaránt. A lakóhelyiség berendezése a tűzhelyből indult ki, majd idők során mind önállóbbá alakult az ablakok közti asztalos és a belső ágyas sarok is.

A lakóház bútortartásánál azt tapasztaljuk, hogy mind fajtáinak, mind külső kiképzésének (méretarány, festés stb.) fejlődése egyre szorosabb kapcsolatba került az általános európai bútortartás fejlődésével, az újabb és újabb bútortartásokkal. E bútortartások bevezetői természetesen elsősorban a módos, rangos úri osztályok voltak: a fő- és köznemesség s a városi polgárság. A székelység, mint hadi szolgálataik ellenében bizonyos szabadságokat megtartott nép, katonáskodó életmódja folytán s a közeletben való részvétel, iskolázottság és világiasság dolgában alig állott a köznemesség mögött, s ezzel magát egyenrangúnak tartva, igényeit is hozzá mérte. Az összeházasodások, társadalmi összejövetelek, közös táborozások és együtt való iskolázás révén bő alkalma volt a köznemesi és városi polgári szokásokat megismerni. A polgári divatok példája a tőkés gazdálkodás idején lett egyre fontosabb. Ahogyan a városi polgárság módosodott, s életformája mind „előkelőbb“ lett, úgy igyekezett a kászoni falvak népe e polgári életforma különféle külsőségeit meghonosítani a berendezési mód és a bútortartás területén is.

Az új bútortartó szerszámok leltárának rohamos növekedése és a technikai eljárások mind bonyolultabbá válása egyre jobban háttérbe szorította a bútortartás házi előállítását. A bútortartás szakismerete mindinkább egy ebből élő szűkebb csoport, a „mesterek“ (Kászoniakban még többnyire „ezermesterek“) sajátjává vált. Ez pedig azt is jelentette, hogy az új bútortartások bevezetésében — magukon a mestereken kívül — azok a módosabbak jártak elől, akik a szakmunkát könnyebben megfizetve azt elsősorban igénybe vették. Amikor a gazda-réteg azt látta, hogy ez az „új mód“ helyben is elég olcsón előállítható és már a széles rétegek között is elterjedt, jó pénzért még újabb bútortartást hozatott a „városból“ (Kézdivásárhely), mondván, hogy „a városi bútortartás még jobb“. E városi divatok váltogatása közben honosult meg a „faragott bútortartás“, amely már oly sok munkát (költséget) igényelt és annyira alkalmatlan is volt (porfogó díszítések, amelyek a használatban könnyen letöredeztek)

— s így nem is talált a valódi népi ízléssel —, hogy máig a volt nagygazda lakások jellegzetes bútora maradt.

Ugyanakkor a széles dolgozó rétegek helyben készült bútora, még ha készítésükkor nemesi vagy városi bútorokat tartottak is szem előtt, sohasem voltak ezek másolatai. Az ilyen „új” bútor, mivel készítője, illetve készítmódja, használója, illetve használati módja lényegében a régivel azonos volt, nem szakíthatott gyökeresen a helyi hagyományokkal. A nép körében minden új bútordivat a helyi mesterségi tudás, helyi igény, méretek és ízlés szerint alakulva honosult meg. Innen van az, hogy míg a nagygazda-házakban a régebbi és az újdivatú városi eredetű „garnitúrák” darabjai egymás mellett igen bántóan hatnak, addig a legtöbb lakásbelsőben az egymás mellé került különböző kézből és korból származó bútorok egybesimulnak, s a változatosság legtöbbször éppen előnyére válik a lakásnak: természetesebbé, élőbbé, otthonosabbá teszi.

A következőkben megkíséreljük a kászoni székely lakásbelső rendszeres és minél teljesebb bemutatását. Mindenekelőtt megismerkedünk a tüzelővel mint a lakás legelső kellékével és a belső elrendezés elsődleges tényezőjével és magával a berendezéssel. Ezt követően sorra vesszük a nemzedékek folyamán egymást váltó bútorkészítési módokat, a helyi népi bútordivatokat, végül pedig az egyes bútorokkal ismerkedünk meg.

A LAKÓHÁZ BERENDEZÉSE

Míg a lakóház „külsőjét” illetően, az építéstechnika és szerkezeti megoldások szempontjából, változatos képet mutat, a tagolódást és berendezési elvet tekintve már csak aránylag kevés önálló formát találunk. Az alapformák és változataik az egyes népcsoportok, népek és néprajzi tájak sajátos életviszonyaival és fejlődésével kapcsolatosak.

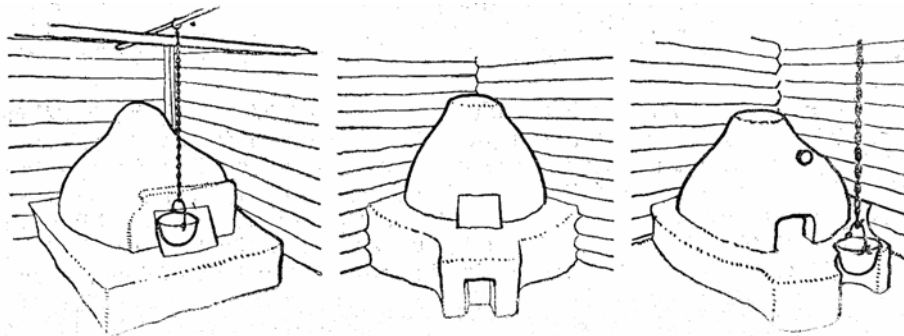
Mind az alaprajzi beosztásban, mind az egyes helyiségek berendezési módjában döntő szerepe van a tüzelőnek. Valójában a lakásfejlődés a tüzelő fejlődését követi; a ház ősi soron a tüzelőnek és melegének eső és szél elleni védelmére épül; a régi kászoni mondás is a ház és otthon fogalmát a tűzhellyel azonosítja (pl. „Tűzhelyünkön tartottuk és neveltük gyermekeinket”). Aki majdani társát, jövődöbelijét, ennek életköriülményeit közelebbiről akarja megismerni, Kászomban is „háztüznézni” megy.

Valóban, a tüzelőt úgy ismerjük meg mint a lakás legrégebbi kellékét s a házbéli élet központját. A legutóbbi időig olyan fontos életszükségleteket elégített ki, mint az alvás, pihenés, melegedés, sütés-főzés, étkezés, élelem- meg ruhaszáritás és raktározás, de — mint fényforrás — bizonyos munkák és társas összejövetelek színtere is. A lakás többi fő berendezési tárgyának (pad, ágy stb.) ugyancsak a tüzelő a szülőanyja, amelytől aztán ezek fokozatosan elszakadnak és tovahelyeződnek. Ezekkel szemben a tüzelő, földhöz rögzítettsége és súlyossága folytán is („építik”, mint a házat), még sokáig a ház legállandóbb berendezési tárgya marad. A kezdetleges egysejtű kis faház még egyik helyről a másikra vontatható volt, amit csak a kemencés tüzelője nehezített meg. A ké-

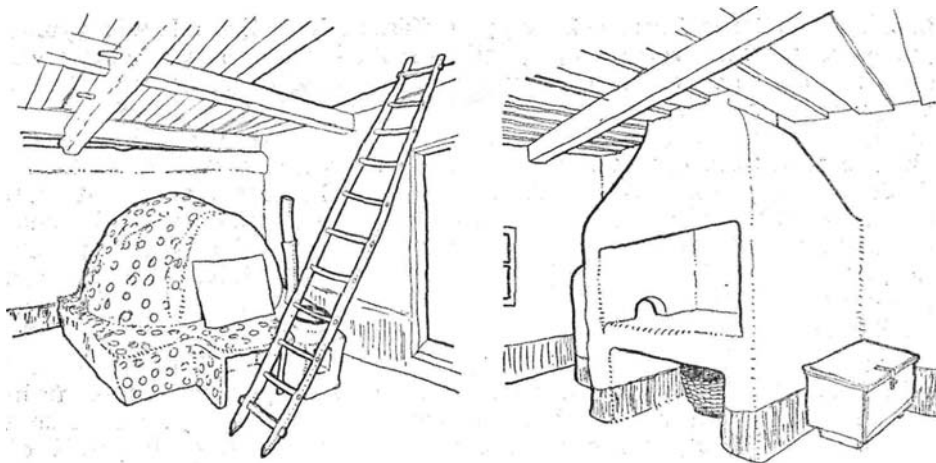
sőbbi fejlettebb (füst-elvezetővel ellátott és különböző szerepek szerint megosztott) tüzelők (sütőkemence, tűzhely, katlan) már a megnagyobbodott házzal egyszerre, vagy éppen azt követően épülnek a különböző funkciójú helyiségek meghatározott szegleteiben. Az egyre jelentősebb és önállóbb bútorokkal aztán a helyiség többi szegletét képezik ki a lakás különböző szerepű pólusaivá. A legújabb, ide-oda rakható, hosszú kürtőjű vasfűtő és kályha a mind szilárdabb épületben már teljesen alárendelt kellék, amit a „parádesház“-ban még a bútoroknak is alárendelnek: hogy ezek ne füstölődjenek és ne repedezzenek a tűztől, a kis vas-kályhát sokszor csak vendégeskedéskor, ideiglenesen állítják be. Így csökken fokozatosan a tüzelő lakásberendezést meghatározó szerepe a fejlődő bútorok javára.

A bútorok megszületésével sokáig a tüzelő köré összpontosult tevékenységek lassanként az egyes sarkok szerint oszlanak meg. A házban a bizonyos logikus rendben elhelyezett berendezési tárgyak lehetővé teszik, hogy emitt melegedjenek és főzzenek, ott meg háljanak, amott a különböző érték tárgyakat (élelem, ruha) tárolják, másutt pedig étkezzenek, lakomázzanak, vagy írjanak-olvassanak. A fejlődés folyamán az emelkedő életszínvonal, az egyre szaporodó ingóság és az újabb sajátos igények számára azonban már nem elégségesek a különböző sarkok: külön rendeltetésű helyiségek, vagy éppen külön épületek — szerek, házak — jönnek létre, sajátos szerepüknek megfelelő berendezéssel.

A tüzelő. A kászoni tüzelő fejlődése nem független a közép- és kelet-európai tüzelők fejlődésétől s nagyjából azonos a többi székely vidékek tüzelőjével. Fejlődésének egyes kikövetkeztethető mozzanatait a nép életmódja alakulásával kapcsolatosak. A kezdetleges földművelést is űző félnomád állattartó székelységnél, akárcsak a déli Dunántúlon és a Balkán népeinél, egykor a mai kemence őse, a hordozható cserép sütőharang (*bujdosó*) volt a kenyérsütő készség. A *kemence (pest)* állandósulása és növekedése a XVI. században kezdődő intenzívebb gabonater-

1. kép. Sütőkemencék vízkőből rakva a mennyezet nélküli sütőházban a) Impér b) Feltíz, c) Jakabfalva.

2. kép. Kemence. a) A régi ház ereszében (jobbról láncon lógó üst helyett beépített *kattán*, elől a *híju szádába* állított *lajtorja*), a füst a padlásra és — az ajtón át — a szabadba száll, Impér (Tekerő); b) vályogból rakott újmódi tüzelő a nyári konyhában (a kemence előtti *tűzhely* fölött füstfogó *sód*).

mesztésre való áttéréssel, amelyet a különféle székely társadalmi mozgalmak is jeleznek, általánosulhatott. Az egyre terebélyesedő s így kényelmetlenné váló sütőkemence (a régi *tűzhelynek* eredetileg melléképítménye) végül már oly sok helyet követel a lakóházból, hogy itt nem is fér el s kiteszik. Előbb az ereszbe, ennek hátsó részén alakult, *füstházba*, majd első felébe (2a. kép), végül egészen a házon kívül, ahol külön fedél és védőfal óvja (*sütő, sütőház, 1a—c. kép*).² A házban magára maradt tüzhely ekkor kap díszes *csempés sódot* (4., 5., 6. kép), míg a régies sározott vesszőfonású cserény vagy vályogból rakott szikraforgó a kemencével együtt a füstházba, illetve nyári konyhába (2b., 26. kép) kerül ki, ahol csak később térnek át az olcsóbb, mázatlan *veres-* vagy *parasztcsempés sódra*.³ Csupán a századforduló táján indul meg a mázas csempés sódnak felcserélése öntött ércályhával (5. kép), a kezdetlegesebb változatoknak meg plattenes *ércfűtővel* (26. kép). Ez a régi lakásbelső képét aztán gyökeresen átalakítja.

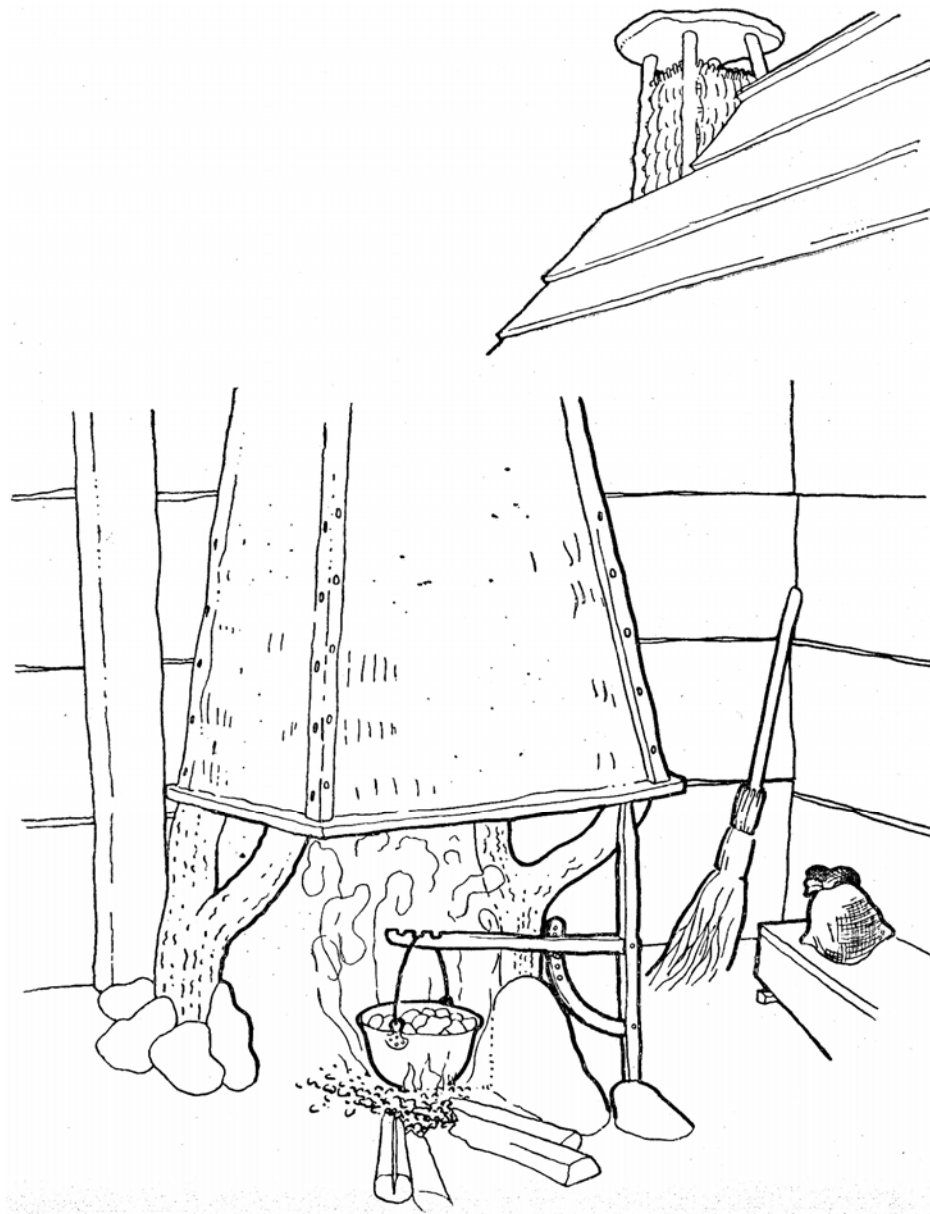
A mennyezet nélküli hajlék idején, hogy a gyúlékony gaz- vagy szalmafedél tüzet ne fogjon, a tűznek a közép táján kellett égnie, ahol a fedél a legmagasabban volt. Ezt látjuk a mai padlástalan s alacsony *sütőházak* esetében is“ (1. fénykép). A tüzhely fölötti szikrafogót épp a tűz melege mennyezettel való szigetelésének; szándéka tette szükségessé. Kezdetleges fonott szikrafogó tüzhelyeket említenek Háromszéken 1626-ban, 1727-ben (*kalibás kemence, kabolás kemence*) és 1758-ban (*kaskemence, Bogáts i.m. 63, 64, 69.*). Hasonló megoldásúak a 60—70 évvel ezelőtt lerajzolt székelyföldi *cserények, gogányok*, a ma is még létező moldovai csángó *gógok*, a még itt-ott létező szilágysági *kas-*

kemencék, sátoros kemencék, vagy a Kászon határába települt gyimesi csángó hegyi pásztorok csempéi, kuktorai (3. kép). A háztető oldalt való megnyújtása lehetővé teszi, hogy a tűzhely a lakóhelyiség oldalt kerülő ajtaja felőli sarkába helyeződjék. A helyválttatást a fűzifa rönkök könnyebb behordása, a füst gyorsabb kiszellőztetése és egyéb tisztasági okok is sürgették. E változás aztán a lakásbelsőnek sarkok szerinti rendezését alakítja ki. Midőn a fonott füstfogós kemencét a bejárat előtti fedélmegnyújtás alatt keletkezett új helyiségbe (fűstház, majd kicsiház) kirakják, akkor kap a jobbára már csak vendégeskedésre használt nagyház, illetve parádesház tüzelője is egyre díszesebb külsőt: a sárral mázolt fonadékot felváltja a díszes csempékből rakott szikrafogós tűzhely (4., 5., 6. kép).⁴

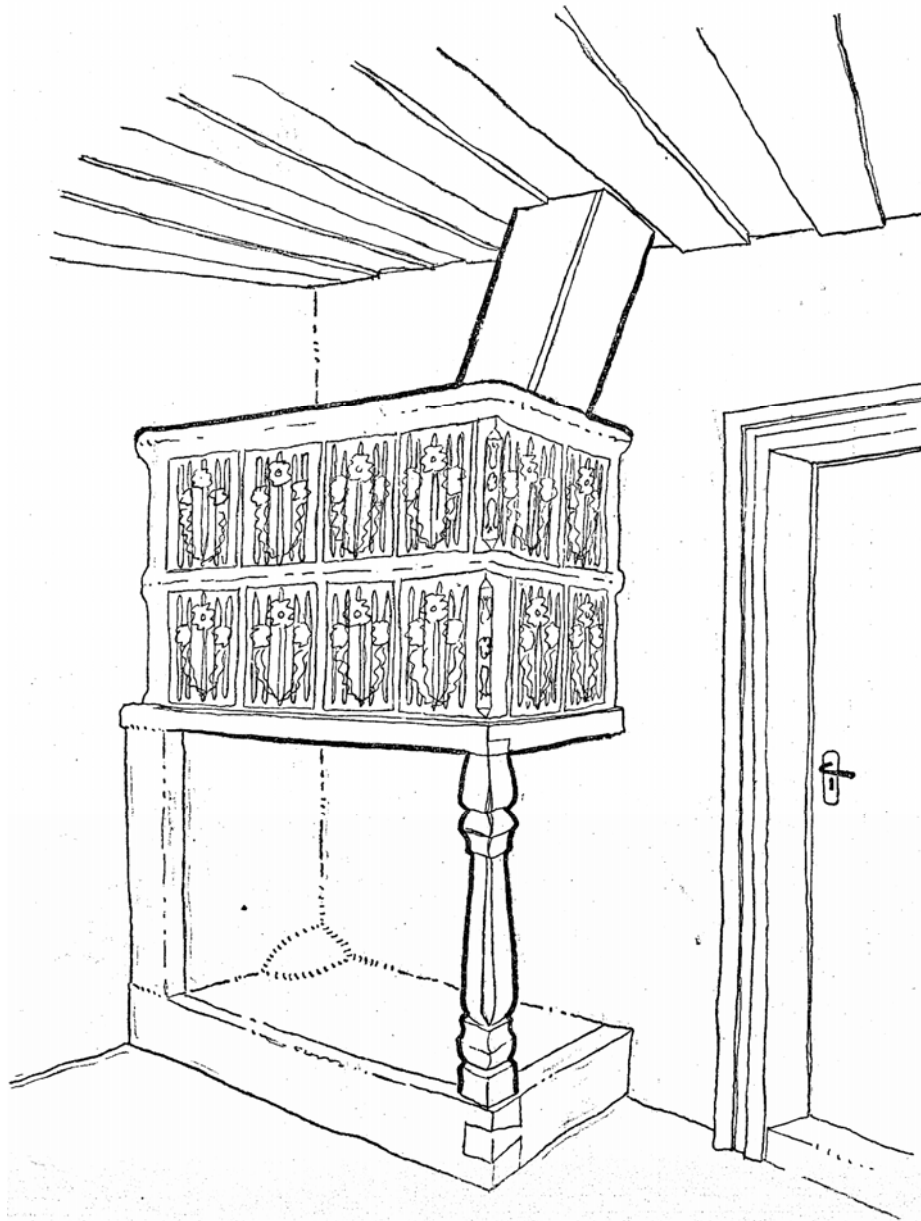
Az új ház gazdája a csíkmadarasi vagy kézdivásárhelyi csempekészítőtől elhozta, vagy a közeli vásárokon ősszel megvásárolta 4—5 forintért a 20X25 cm nagyságú zöldmázas, domború virágokkal díszített csempéket (8. kép), előkészítette a szükséges fákat és az Impérről bányászott tűzálló *csempéagyagot*, s elhívta a mindenik faluban található *csemperakó mestert* vagy *csempést*.

Fél nap alatt rakták fel a sódot. A 25—30 cm magas tűzhelyet (*sódalj, gócalj*) kőből és sárból rakták, cserefa *ráma* közé, belső szögletében a fahasábok feltámasztására szolgáló sárpárnával (*kucka*, 4., 6. kép). Az alig arasznyi magas tűzhely fölött kb. 1 m magas faragott *sódlábra, góclábra* és a tűzhely másik oldalán emelt kis falra épült a szikrafogó *sód* vagy *góc*. Ez Kászonban mindig két rend *cserépből* épült, sárral összeragasztva. Az első sor lapos csempét a felső *ráma* árkába rakták, a sód tetejét pedig a felső sorra helyezett kőlappal vagy vaspántokra helyezték és letapasztott csempékkel fedték. A gyúlékony boronafalat a tűzhely körül vastagon besározták. A füstfogóban összegyűlt füst a négy-szögű *deszkakürtön* át egyenesen szállt fel a hijuba (padlásra).

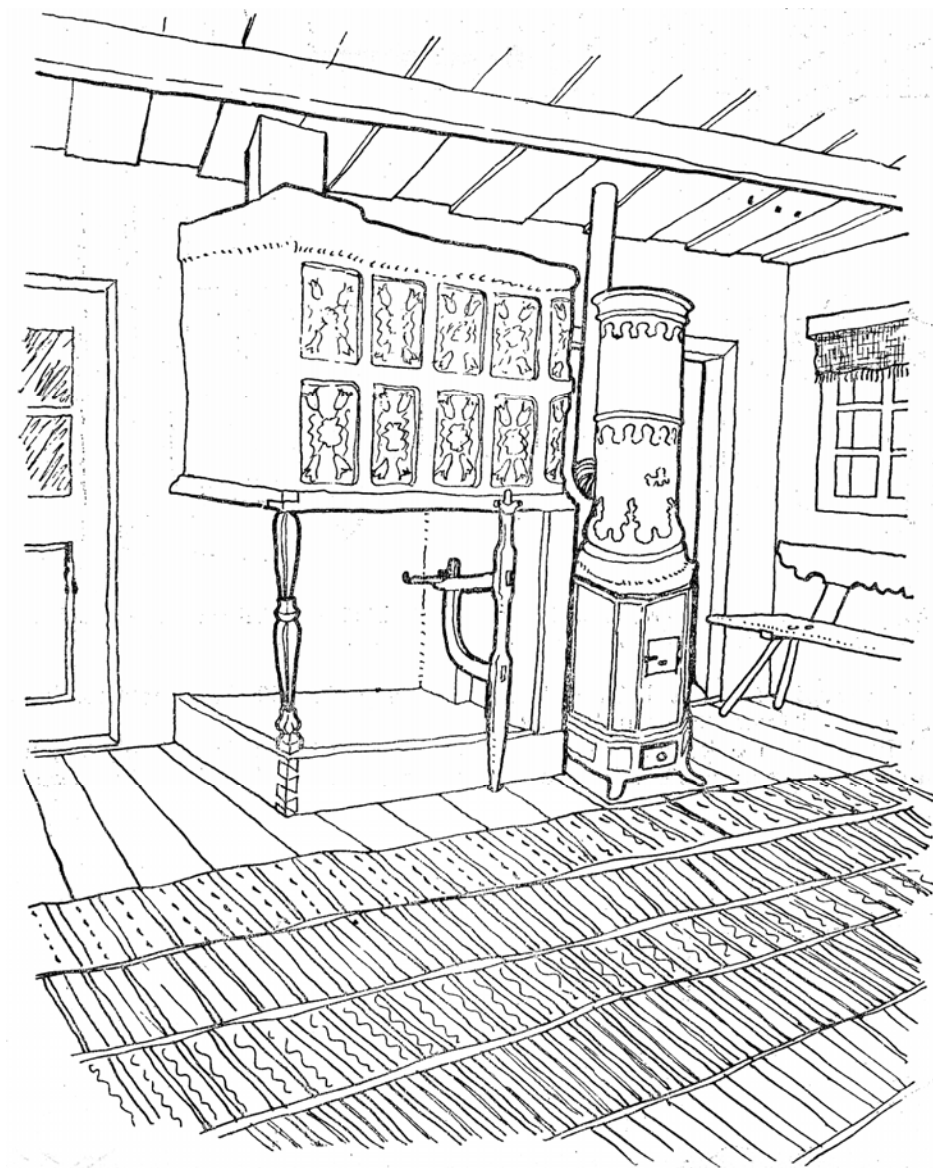
A fűstházba kiszorult kezdetleges, füstös kemencés tüzelő rövid idő alatt a nagyházbeli tüzelő fejlődésén megy át. Eleinte a mennyezetgerendáról láncon lógó üstben főznek a szabad tűzhelyen, majd e fölé is fonott vagy éppen csempés füstfogó kerül. A füsttelenítéssel e helyiség is lepadolható lesz, és lakható kicsiházzá lép elő. De éppen ezáltal, az itt terebélyesedő házi élet szorítja ki innen is a helyet foglaló kemencét, amely az ereszen át az udvarra kerül, ahol eleinte csak fedelet (*sütő*), majd valóságos fallal épült kis házat (*sütőház*) kap maga köré. Miután a sütőház padlást, kemencéje előtti tűzhelye pedig sárból rakott füstfogót kap, lép elő lakható *nyári konyhává* (2b., 26. kép). De a közben megnövekedett, gömbölyű sütökemence építésmódja is megváltozott: míg a régi kicsiny kemencéket mindenki maga építette sárból, a század végén már hozzáértő mesterek rakják *patakkőből* (kvarcgörgeteg), tűzálló *fejérfőddel*, félkörben meghajlított erős vesszővázra. 1910—12 tájtól kezdve pedig már téglából is építik, gyakran zárt *katlan* hozzáadásával, az eddig csak láncon lógó üst rögzítésére. A *kemencerakó mesterek* régebben vagy gabonáért, vagy pedig *kalákában* dolgoztak, mikor is a gaz-

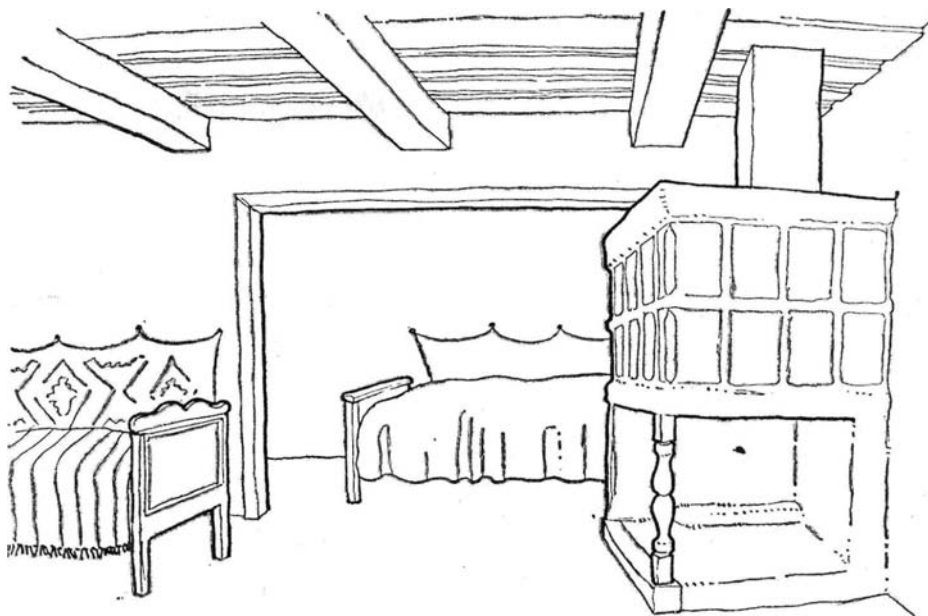
3. kép. A Kászon határába települt csángók nyári konyháiba épített jellegzetes *csempe* vagy *kútor* (vesszőfonású tapasztott füstiógó, összeszűkült teteje kőlapal leborítva; alatta üstlábon lógó üstben főzik a burgonyát, puliszkát, kását), Feltíz-Lesőd.

4. kép. Sódaj a kis lakóház sarkában (részei: tűzhely, sarkában pucka, a fal felől téglából felrakott büti, a faragott faláb által alátámasztott és csikmadarasi csempékből rakott füstfogó sód és deszkakürtő), Karácsony János, román eredetű lakosé, Impér.

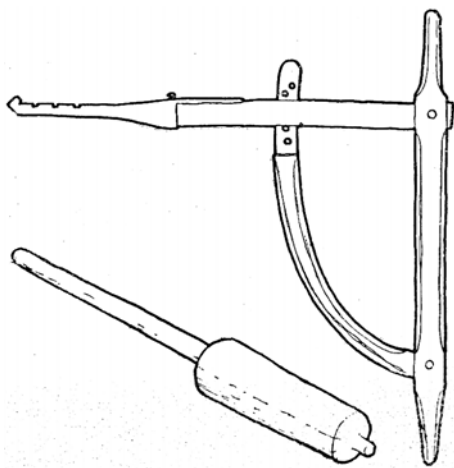
5. kép. Sódaj a paradésházban (részei: tűzhely, büti, gócláb, csempéket tartó cserépfája, kézdivásárhelyi csempékből épített füstfogó cserepes a közre kerített góccal, alatta meg gócajja, ahol a kollát karján függ az üst; mellette az újabb ércfűtő melegítésre (a régi sódajt már csak a helyiség szellőztetéséért tartják), Bene Antal, Impér.

6. kép A nagyházbeli *cserepes sódaj*, amelynek bütüje a félkamarát árnyékban tartja; az ágyak mögötti falon *festékesek*. András János, Feltíz.

da *visszasegítette* őket igásmunkával. Mintegy 40—50 éve azonban inkább pénzzel fizetnek e munkáért.⁵

Míg azonban a kemence csak később csatlakozik az ősi tűzhelyhez, a kandallószerű sód a tűzhely továbbfejlődése, amelynek sokoldalú szere-

7. kép. Régi főző-sütő eszközök: a) üsttartó kollát és b) kürtegybesütő fa, Impér.

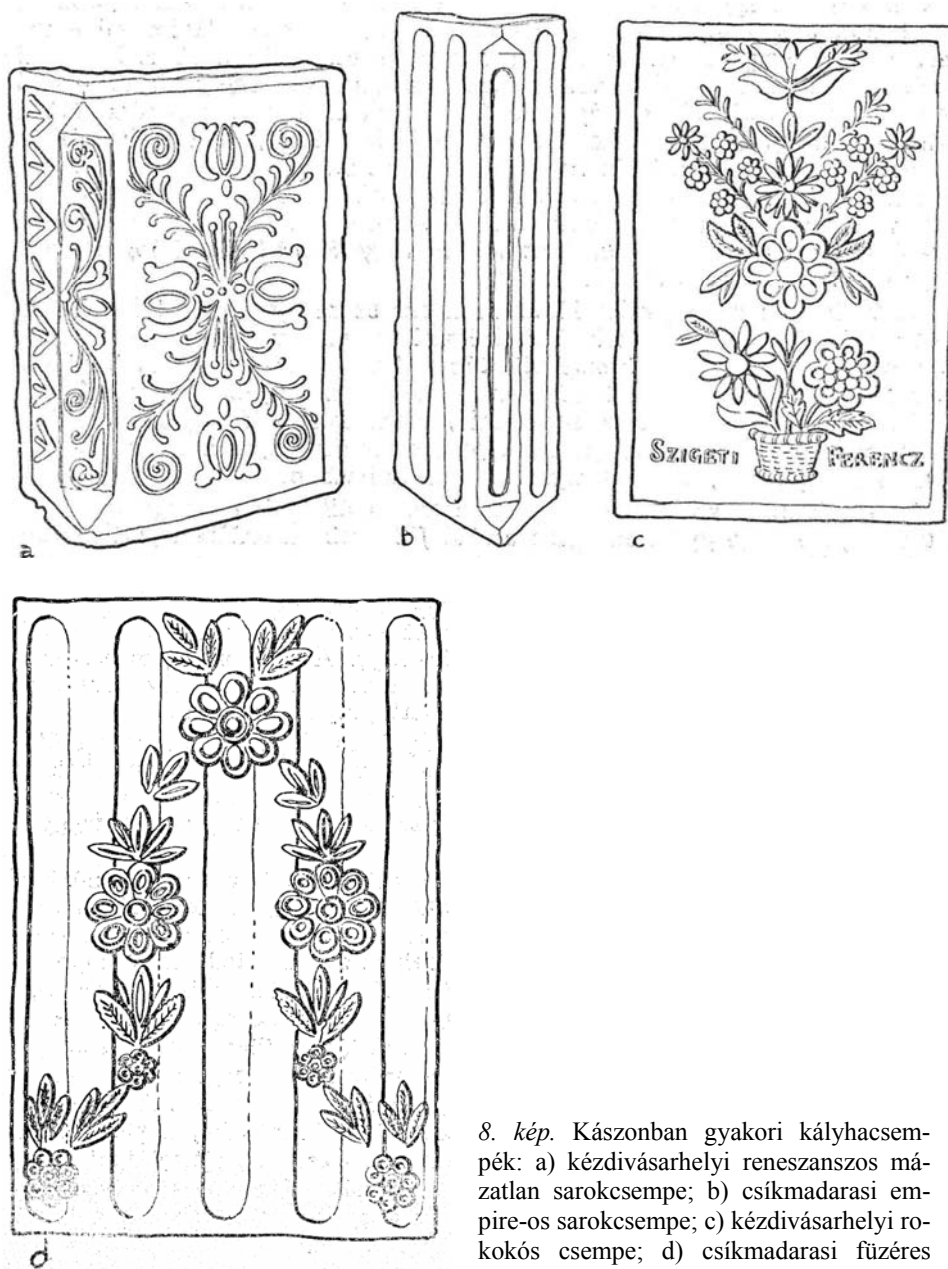
pét is teljesíti. Így maradhatott fenn több ősi főzési és sütési eljárás is, amelyeket még napjainkban is fel-felújítanak, ünnepek alkalmával a falusi háznál vagy kényszerüségből a havasi esztenákon. A szikrafogós tűzhelyen sütötték egykor vas *nyárson* a pecsenyét, melynek lecsepegő zsíriját *pecsenyealávaló* cseréptállal fogták fel, itt sütötték parázs fölött, *kürtősütőfán* (7b. kép) forgatva a *kürtőskalácsot*, kétoldalt feltámasztott lapos *palacsintasütőkövön* a *palacsintát*, vagy háromlábú *lábásban* a kolbászt. Háromlábú *vaslábat* használtak a leves, tej és víz fazékban való gyorsabb felforralására, míg a kásaféléket (kölesből, majd máliból) a tűzhely szélén felállított *kollát* vagy *üstrúd* (7a. kép) karjára akasztott kerek *üstben* főzték.

A tűzhelyen sokáig szálfákkal, de a fűrészmegjelenésétől kezdve is méteres hasábfákkal tüzeltek. Ebből éjszakára elég volt két darab, máskor viszont éjszakára jól *kiparaszították* a tűzhelyet, s hogy a meleg bent maradjon, a kürtőt váslott vánkossal bedugták. Egyébként azonban a bő kürtő igen fontos volt, főleg a régi *földesházak* esetében, mivel a fejlődött *párát* (gőz) kihúzta, „nem csepegett minden“, „nem izzadt meg a ruha a kanapéban“, mint sok újmódi tüzelőjű házban.

Épp a tűzhely szellős volta miatt azonban állandóan lobognia kellett a tűznek, s köréje gyűlt az egész család *fűttözni*: az erdőben „átfagyott“ férfiak, a fázós vénék és a gyermekek. A gazdasszony egészen a *góc alá* lekuporodva készítette az ebédet, mások csak körülülték a tüzet a *sódaljon*, *kicsiszékeken* (21—22. kép), vagy a tűzhelyre támasztott *padon*, amelynek csak másik (külső) végén volt két rövid lába. Az étkezés is sokáig itt történt egy *evőasztalon* (25c. kép). A rendes magas asztalnál legutóbb is csak a férfiak és vendégek étkeztek. A tűzhely közelében levő rúdon száradt éjszaka az átmedvesedett gúnya és csizma.

A tűzhely fényénél fontak az asszonyok és lányok, ezt kereken ülve a *góc* alatt, valami *csutakocskákon* ülve tanultak az iskolás gyerekek és olvasták a kalendáriumot a korosabbak, ennek lobogását bámulva szárnyalt a mesélő ember és hallgatói képzelete. A házilag öntött fagyúgyertya csak keresgélésre szolgált.

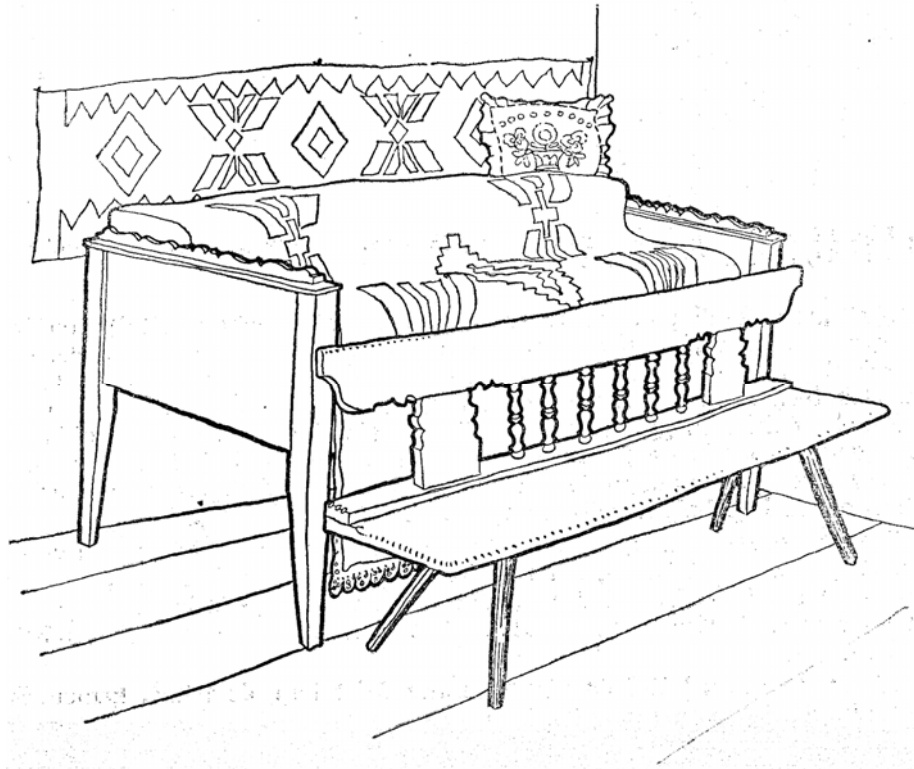
Ahogy aztán a takaréktűzhely és a petróleumlámpa megjelenésével a tűzhely gyakorlati szerepe egyre csökkent, úgy fokozódott lakásdíszítő jelentősége. A század elején készültek az egész vidék számára a legcifrább mázas csempék, holott a belőlük rakott *sód* az eladó lány holmijával telerakott „kiállítás“-szerű parádesházban legfennebb a vasárnapi csizmák tartására szolgált s arra, hogy a tetejére borogatták még esetleg a *káposztás-* és a *radinába járó fazakakat* (utóbbiban a gyermekágyas asszonyhoz vitték az ételt). Végül amikor a helyet foglaló és porfogó „bútor“ az első világháború táján teljesen indokolatlanná válik, lebontják. A családi élet ekkor teljesen áttevődik a kicsiházba, a parádesház meg hideg és dohos raktárrá alakul, amelyben csak itt-ott találunk egy-egy hosszú pléh kürtőjű rozsdás vaskályhát. Hasonló a helyzet az újabb két- és háromszobás házak esetében is, ahol a család, főleg a téli hónapok alatt, ugyancsak a konyhában tölti idejét.

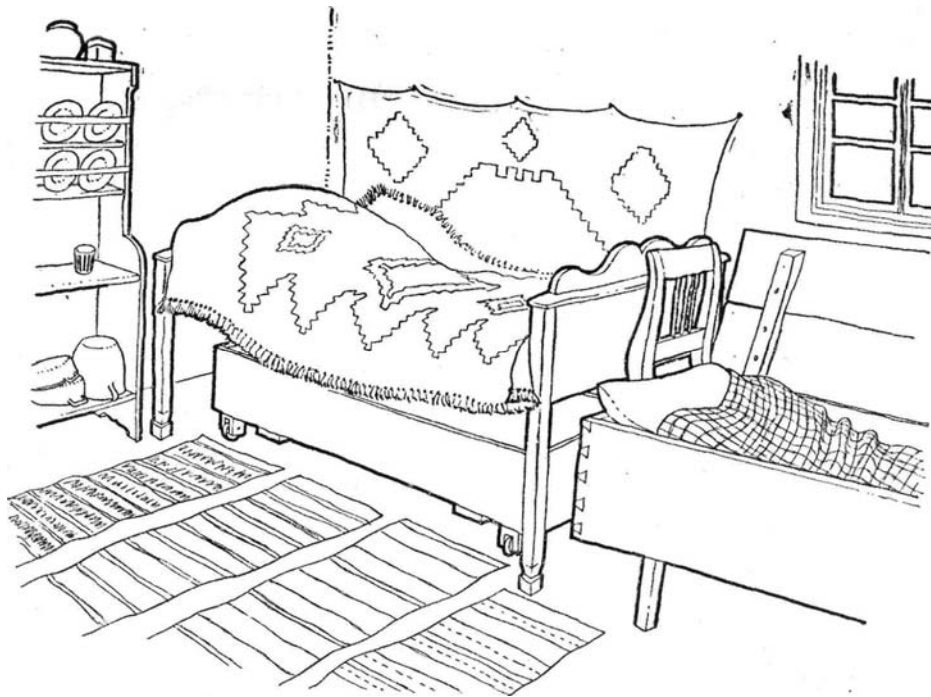
8. kép. Kásonban gyakori kályhacsempék: a) kézdivásárhelyi reneszanszos mázatlan sarokcsempe; b) csikmadarasi empire-os sarokcsempe; c) kézdivásárhelyi rokokós csempe; d) csikmadarasi füzéres csempe.

A berendezés. A kászoni székely ház a belső szükség — a növekvő lakásigény által megkívánt és az építési technika helyi lehetőségei és logikája által megszabott fejlődés eredménye. A belülről kifelé és egy irányba való terjeszkedéssel alakult évszázadokon át nemcsak a ház beosztása, hanem ennek berendezése is.

A kezdetleges egysejtű középtűzhelyes hajlék bútorzata Kászomban is olyan, a falak mentén elnyúló sártöltésből és cöveklábú hosszú padokból, a fölöttük húzódó gúnyás rudakból, valamint a tűzhely körül használt néhány, egy darabból készült vagy befűrt lábú apró székből állott, amint ezt a Csíkból s Kászomból Moldovába került csángóknál 15—20 éve még sokfelé láthattuk. A fokozódó lakásigény és a gyarapodó bútoreltár szünteti meg ezt az ősi, körben való elrendezést. A szaporodó berendezési tárgyak rendeltetésüknek megfelelően a ház egy-egy sarkában csoportosulnak. Ez a folyamat a tűzhelynek oldalra költöztetésével kezdődik. Az alvásra is szolgáló régi széles tűzhely végében meg-
rövidült formában (*pad, pucik*) még sokáig megmarad a cöveklábakon

9. kép. Régiés kék festésű ágy és lelketlen *pad* (*karospad*), az ágyon és az ágy mögött tarka *festékes*, Feltíz.

10. kép. Régies kék festésű ágy, alatta kerekaságy, mellette padágy, másik oldalon tálal, az ágyon és a falon festékes, Impér.

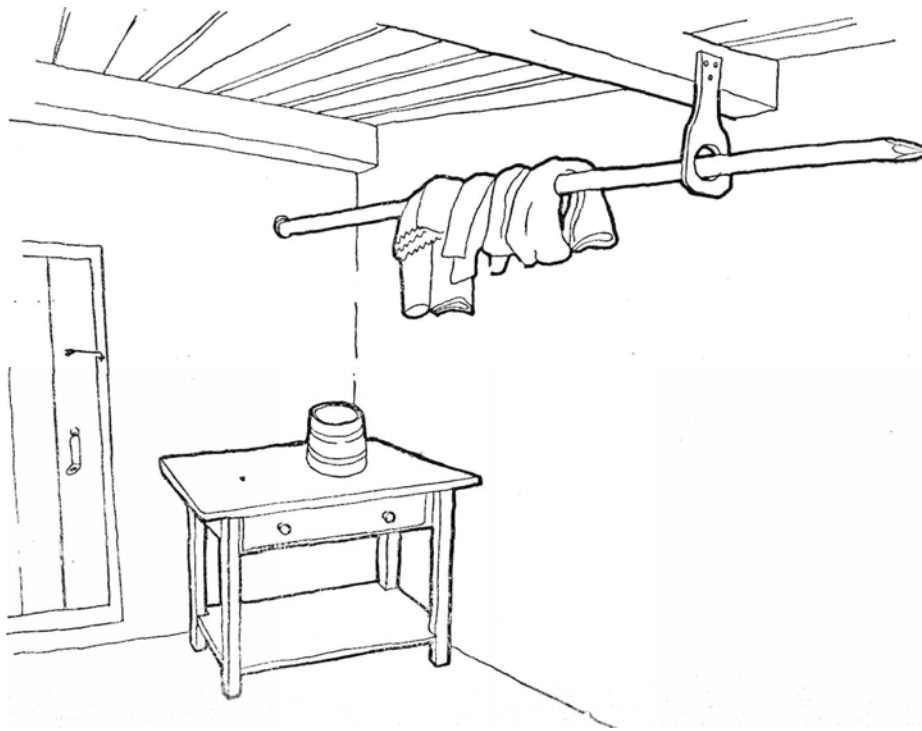
nyugvó „lelketlen“ *pad* (mint még néhány sütőházban látni), odébb azonban a padok „ládások“ lesznek, s a féltettebb fehérenemű tartására is szolgálnak. A kendervászon fehérenemű gyarapodása elsősorban a földművelés térhódításával kapcsolatos; a magasban felszerelt *rudakon* már csak a bőrruhák és gyapjútakarók lógnak (11. kép), az ablakos oldalon falba vert *faszegek*re a kendőket akasztják. Az ekkor keletkező *ereszben* néhány faragószerszám, majd a ház felső és alsó lepadolásával idekerült sütőkemence kap helyet, néhány apró *szék* kíséretében (21. kép).

Nemesi divatra még a középkorban bevonul a ruhásszekrénynek használt ácsolt bükkfaláda, a *kar* (12b—e., 13 a. b. kép), majd pedig az élelemtartásra is szolgáló hatalmas *kamarásasztal* (26., 28. kép). Az ácsolt „menyasszonyi ládát“ ez az asztal szorítja ki az ablakos sarokból a másik sarokba.

Ahogy az *eresz* hátul és oldalt rendes falat kap, és hátsó, kemencés felét külön füstházzá léptetik elő, már több, a kandallós házban elévült bútor kerülhet ide ki, a házbeli életfunkciók egy részével együtt (nyáron a hulladékkal járó sütés, főzés, étkezés). Miután aztán e helyiséget is füsttelenítik és mennyezettel látják el, kicsiházzá, majd éppen lakó-

házzá alakul, magához vonva a házbeli életet, annak évszázados bútorai-
val együtt. Így válik lehetővé viszont különféle újszabású bútorok be-
vonulása a régi nagyházba. Megjelennek itt a fenyőfából asztalosmun-
kával készült reneszánsz jellegű festett bútorok: a belső sarokban a ma-
gas lábú *nyoszolya* (ágy, 19b—d. kép), végében a *tulipántos ládával* (14.,
15. kép, 3., 4. színes kép), előtte a fellépőül szolgáló *karospaddal* (9., 20.
kép), a magas asztal körül meg *karosszékek* (hátasszékek, 23., 24. kép).
A ruhatartó rudakat és kendő- meg edénytartó szegeket az ablakos ol-
dalakon a kancsók és tányérok tartására szolgáló *kendőszegnek* nevezett
hosszú fogasok (29. kép) és *fali tálas* (30. kép), az alattuk nyújtózó pa-
dokat pedig a *hosszúládák* (16. kép), majd hátras *kanapék* (17., 18. kép)
váltják fel. A XIX. század vége felé aztán bevonul a fali tálas helyébe
az *állótálas* (31—34. kép), a tulipántos láda helyébe meg a fiókos *supláda*
(sublód) kerül. Ott, ahol a nagyház oldalkamarával bővül, ez az alköv-
szerű hálófülke megkapja a nagyháznak erre az oldalára eső régi beren-
dezését, a régies ágygal és rúddal.

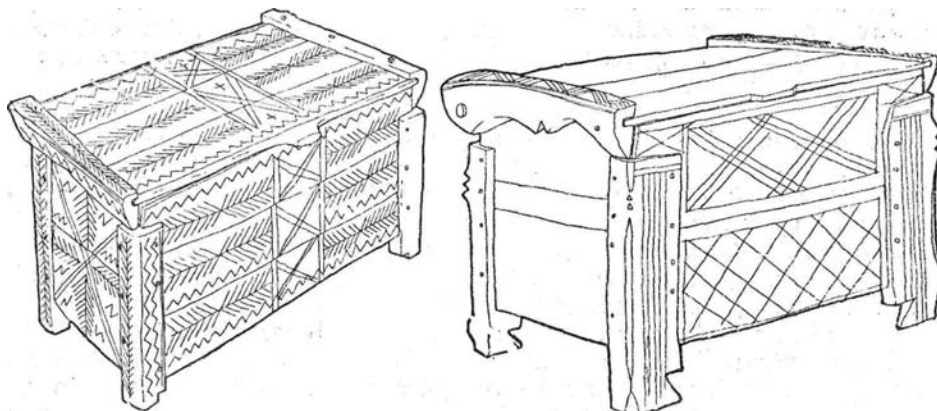
A századokon át szokásos sarokberendezésen csupán az utóbbi idők-
ben kezdenek változtatni. Eddig, a faépítkezésből eredő szerkezeti okok-

11. kép. Az oldalkamara belső sarka a *gúnyatartó rúddal*. Impér

12. kép. Kar és részletrajzok. a) 20 vékás (1 véka — 16 kupa, kb. 30 l) gabona-tartó kar, hasított bükkfa deszkából; a *hijuban* (padláson) a közfal fölött vagy az ereszben állott; helyben készült, Bene Antal, Impér; b) a kar bal felső sarkának szerkezete; c) *gúnyás szuszék* (100—120 évvel ezelőtt a parafernum-levéiben is ilyen szerepelt menyasszonyi ládaként és a házban a fő helyen állott; részlet), Impér; d—e) *gúnyás szuszékok* részletrajzai. Feltíz.

13. kép. Kicsi karok, egykor gúnyát, most korpát és lisztet tartanak benne, és a tornácon vagy ereszbén állanak; a) Bene Antal, Impér; b) Mihály István, Impér.

ból is, a sarok felé kerültek az ablakok; az újabb téглаépületek egy részénél viszont, városi hatásra is, az ablakokat a falak közepére helyezték. Így természetes, hogy a világosságot kívánó asztal is kikerül a sarokból, s az egész berendezés részarányos lesz, a főfal közepén levő asztallal, a kétoldalt álló szekrényfélékkel (üveges, sifon, kaszten stb.) s az asztallal szemközt a kályhával. Ez az elrendezés aztán néhol ott is hódít, ahol különben az ablak a régi helyén maradt (l. előző fejezet 13g., 18. kép). Azonban a gyakorlatiasabb és otthonosabb (kevésbé mesterkéltné) sarokra való rendezés mégis általános maradt, s a legújabb „praktikus” városi divat is ebben az irányban hat (l. előző fejezet 14., 20., 21., 22. kép). Ez a házbéli étellel, lakással kapcsolatos csoportosítás szabja meg az egyes tárgyak helyét és a lakóház helyiségei berendezésének egész jellegét. Ezt a számtalan igényt szem előtt tartó berendezést igyekszünk az alábbiakban bemutatni.

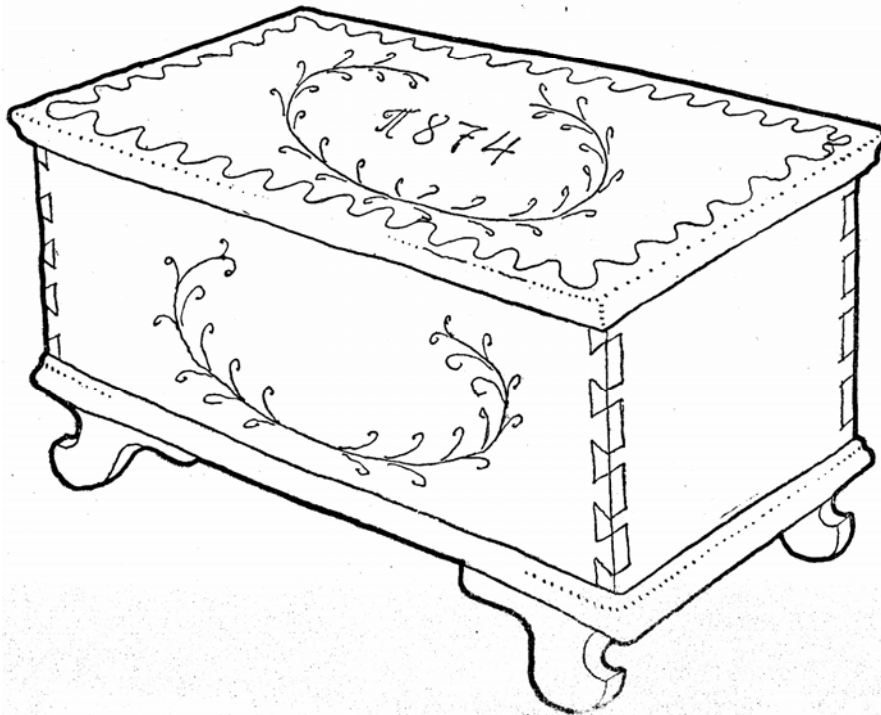
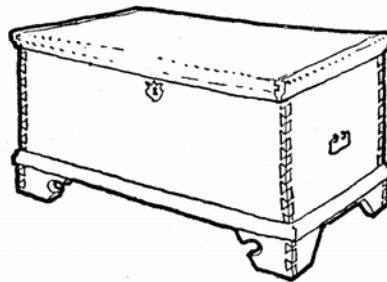
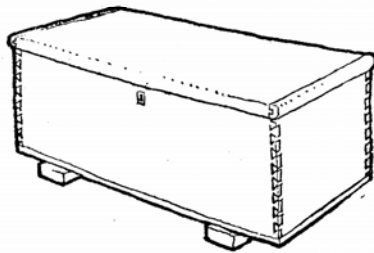
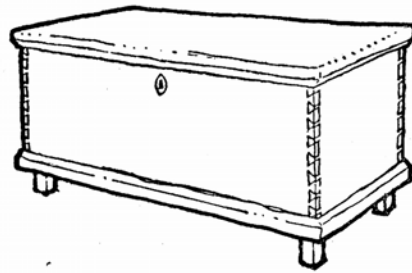
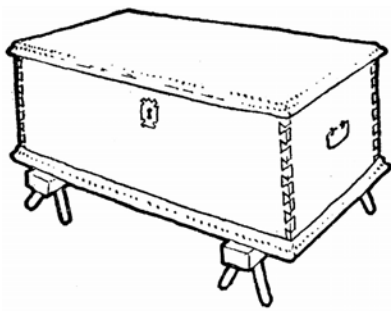
Vegyük sorra először is a valamikori egysejtű ház örökösét, a nagyházat (újabb, kifejező nevén parádésház). Az épület e legnagyobb (7X7, 6X6 m) helyiségében az ajtó felőli fal közepén állott még nemrég a díszes csempés *sód*, a belső sarokban pedig a *vetettágy*, több sor párnával oly magasra rakva, hogy a „terpés” házakban a gerendát érte. Viszont ahogy tovább magasodott a ház, úgy lett mind alacsonyabb a *vetettágy*, míg csak később teljesen eltűnt. Ebben senki sem aludt, még a vendégnek is csak a kanapén vagy a rongyszőnyeggel borított padlóburkolatú *házföldjére* tett szalmán, *terpeágyon* vetettek ágyat. A ház harmadik pólusa az ablak felőli sarokban egymásnak helyezett két *kanapé* a közrefogott asztallal és székekkel (27. kép). A bejárattal szemben levő kanapé a *rongy* (ruhanemű), másik meg a zsákfélék tartására szolgált, az asztal-fiókban vászlott *csörlőcsövekets* egyéb apróságokat tartottak.

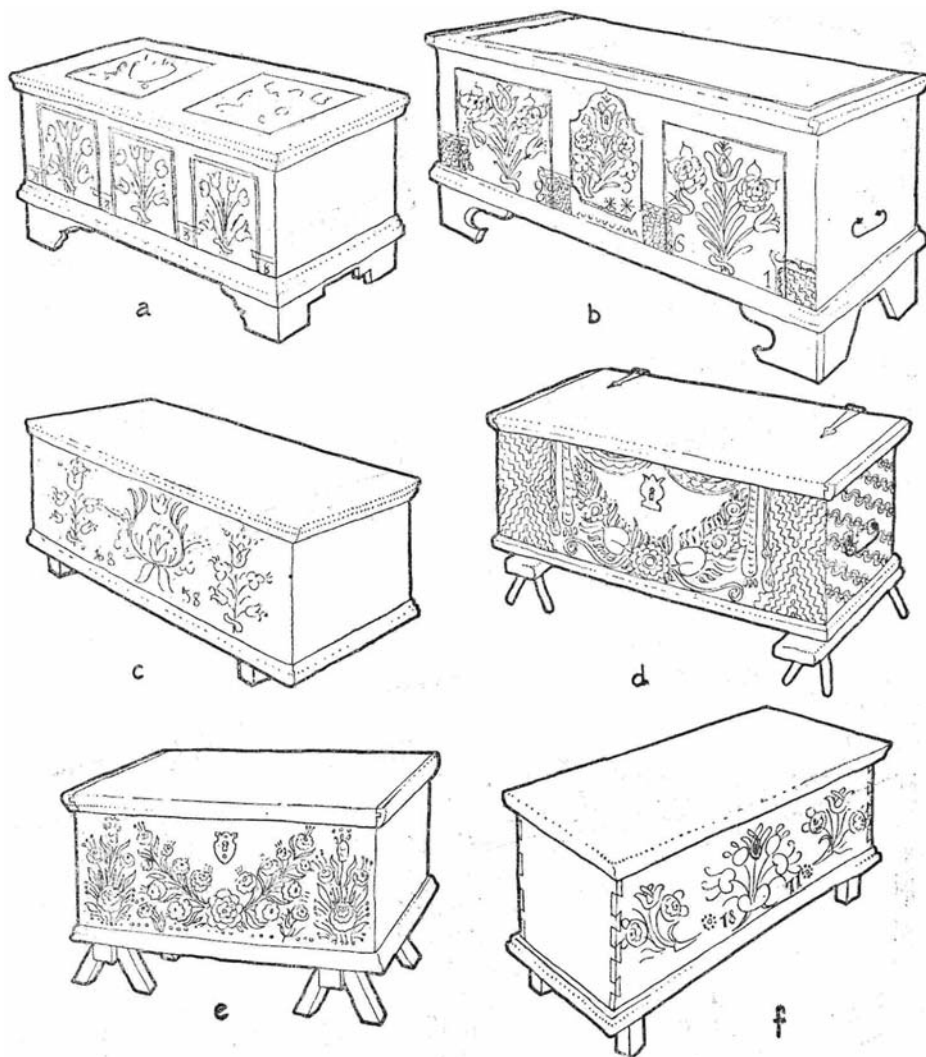
E fő bútorokhoz igazodtak a többi berendezési tárgyak is: az asztal és ágy melletti háts *ülőszékek* (karosszékek), az ágy és kanapé végében

a régiektől maradt és az újabban beszerzett *tulipántos ládák* (mióta egy-színűre festik, *gúnyásládának* nevezik) a finomabb női ruhadarabokkal (csepesz, fejkendő stb.), az ágy és kanapé közt az *álló tálás*, felső részében tányérokka, alul meg vendégeskedések alkalmával használt fazakakkal (egyébként a család egyetlen nagy csíkmadarasi fekete tálból evett). A tálás helyét később az *üveges* foglalta el, amelynek alsó felében — miután a tálással együtt a fazékfélék is a kicsiházba kerültek — *törő, kötőzsír* (faggyúzsír) és *szalonna* állott. Újabban az üveget is kiszorítja az ajtós *kaszten* vagy *sifonér* az „aggató ruha“ (*harisnya, lájbi, felső lájbi, rékli, surc, rokoľa, kurti, suba, cedele*) és csizma számára. Az ugyancsak újabb fiókos *supládát* a kanapék közti sarokba szorítják be. A földre helyezett bútorzatot egészítette ki régebben az ajtóval szemközti falra fölszerelt, „szobadisz“-nek is tartott hosszú *kendőszeg*, fogain főleg kézdivásárhelyi és székelyudvarhelyi *bokályokkal* (kancsó), felső párkányán meg hasonló eredetű *tányérokka*. A belső fal mentén az ágy fölött volt a vízszintesen felakasztott rúd, a rajta átvett díszes szőtteményekkel, piros-kék keresztzemes, majd fehér hímzésű *lepedőkkel* és *gyermektakarókkal*. Az ajtóval szembe eső fal közepén, a mestergerenda alatti *főhelyen* volt a *tükör*, míg az asztal fölötti gerendáról az aratási *búzakorona* lógott. A főfalon még néhány *szenkép* és Petőfi-kép olajnyomatban, alattuk a *katonakép* és családi fényképek, az ágy lábánál pedig a rózsás *falióra* volt. Az ágy iránt falvédő *festékes*, az ajtó kis fogasán *törülközőkendő, sapka* és viselő *ujjas*, a sarokba támasztva meg *seprű* állott. A *supláda* vagy *fiókos kaszten* (35. kép) teteje a közeli üvegcsűrőkből kikerült kis kancsók, tarka vásári emlékek (poharak, mézespogácsa, gipszfigura, virágos porceláncsupor stb.) helye volt. A tűzhely körül néhány hosszú guzsaly, az ablakokban pedig cserepes *muskátlík* állottak. Az ablakok előtt madzagra, újabban rúdra akasztott vízszintes csikozású *firhangok* (függöny) lógtak, mindig behúzva, a helyiségnek napsütés, meleg és legyek elleni védelmére. Mert „a parádesház — mint mondják — már csak arra való, hogy az asszonyok ide gyűjtsenek minden rongyot, és büszkélkedjenek a sok vánkossal, csergével, hímesen szőtt festékessel“. Valóban, a nagyház hovatovább a díszes kelengye (bútor és gúnyanemű) „kiállítására“ s más ingó vagyon raktározására szolgáló helyiség lett.

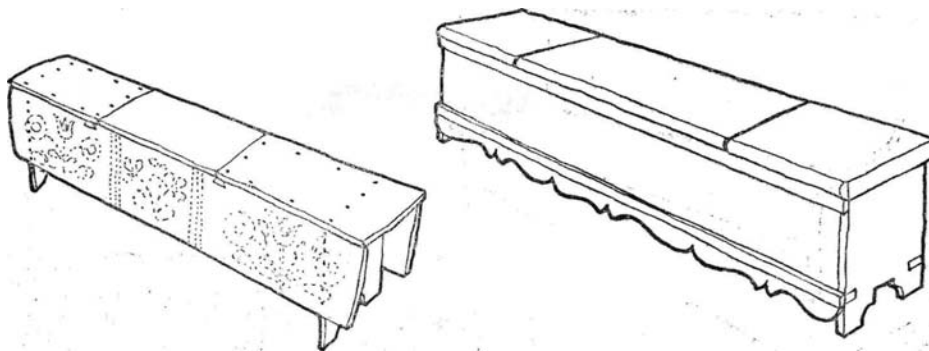
A vetett ágy díszé válásából az következett, hogy ott, ahol még lakásul is szolgált e helyiség, külön hálásra szolgáló ágyat is kellett benne elhelyezni. E *hálóágy* régimódi egyszerűbb deszkaágy volt, melynek a vetett ágy végében maradt hely, vagy pedig az éppen ezen az oldalon félfallal elválasztott *oldalkamarába* tolták be, s a fiatal házaspár vagy eladó lány hálóhelye volt. (Az idősebbek a nagyházban, régi helyükön maradtak, vagy a kicsiházba vonultak ki.) Az oldalkamarát a háttal arafelé elhelyezett tűzhely melegítette ugyan, de árnyékban tartotta, ezért is mondták a mögötte levő helyet „félrebuvának“. E hálófülkébe

14. kép. Fenyőfa *ládák*. Fent: a ládák lábamat-megoldásai (balról a láda alá tett támaszok, jobbról beépített lábak); lent: egyszerű festésű (*koszorús*) láda 1874-ből, Gábor István, Impér.

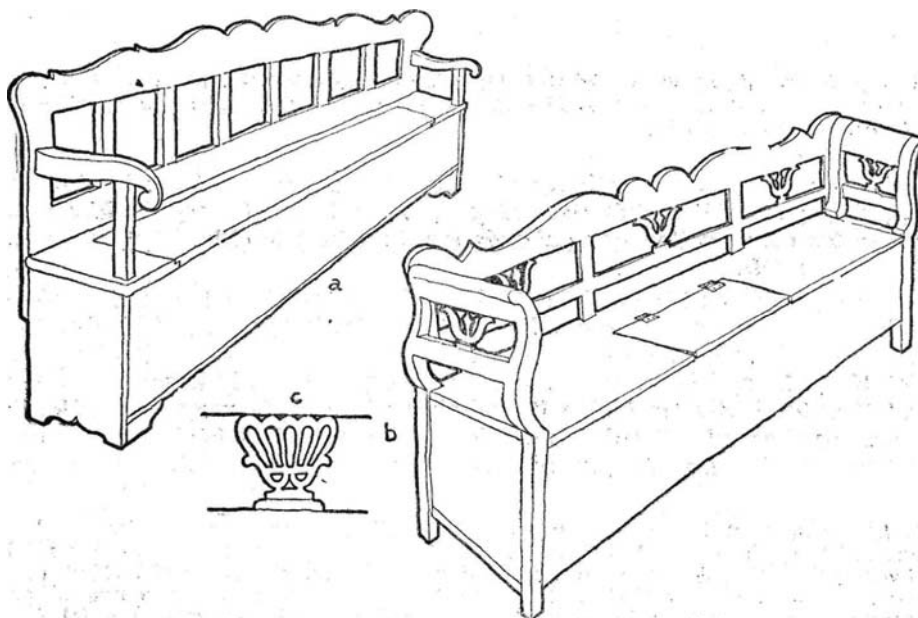

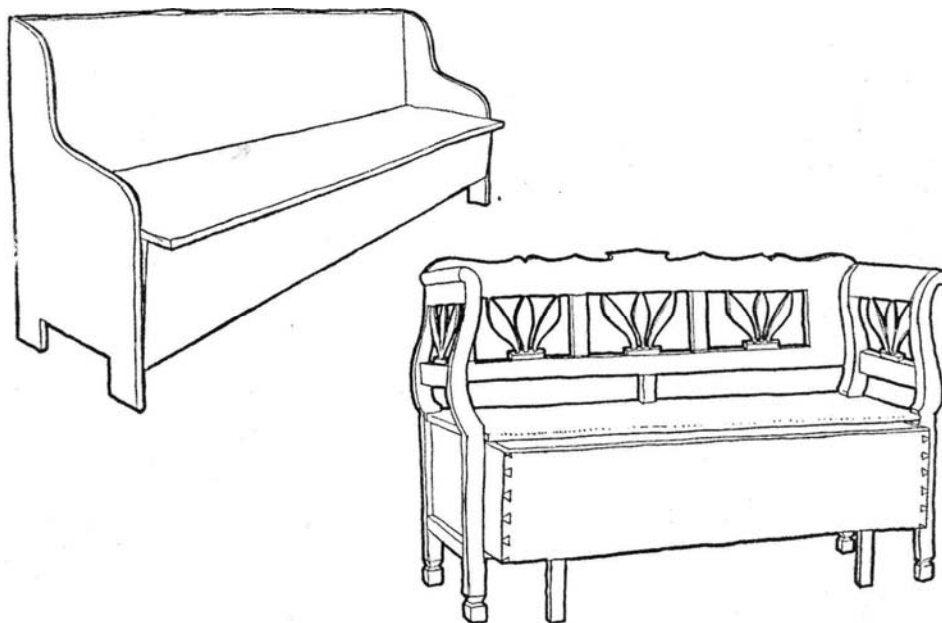
15. kép. Tulipántos ládák. a) Táblás festésű, 1838-ból, Veress Sándorné, Feltíz; sárga alapszínű, táblás festésű, valószínűleg brassói eredetű láda 1861-ből (Brassóból a deszkás szekeresek és cselédek is hoztak ládákat), András Pál, Feltíz; a táblás (betét-utánzatú) festéssel szakító, elől kék, oldalt vöröses alapszínű láda 1858-ból, Bocskor Zsigmondné, Altíz; d) koszorús és bojtos mintájú empire láda, oldalt erezéses, Veress Andrásné, Impér; e) koszorús mintájú láda, Kászon; f) kék alapon piros tulipántos és fehér rózsás bokrétás mintájú láda, kézdivásárhelyi munka 1871-ből, Acél Ignác, Impér.

16. kép. Padok. a) Nagyon régi, kézfűrész nélkül összeállított, faszeggel összefogott, vízfűrészben metszett deszkából, egykor festett pad. (Ez váltotta fel a korábbi fal menti cöveklábú hosszú padokat, de még ez is alvóhelyül szolgált.) Impér; b) 110—120 éves (320X55X35 cm méretű) *ládás* pad, Veres Lajos, Feltíz.

17. kép. Kanapék. a) 80—100 éves fa szegelésű, ciradás hátú, kékre festett kanapé, Borbáth Lajos, Feltíz; b) kb. 50 éves hajlított karfájú, kék festésű kanapé (200X46+45X43 cm), Sánta Lajosné, Feltíz; c) az újabb módi kanapék hátához alkalmazott líra-szerű levél, Bece Ádám, Feltíz.

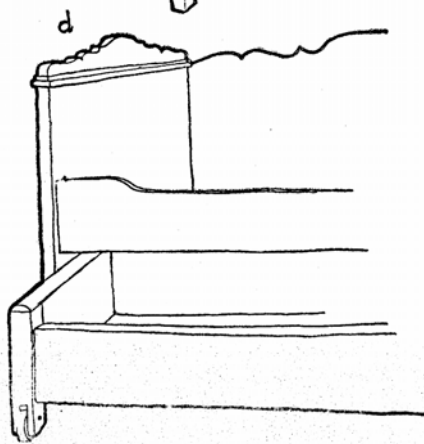
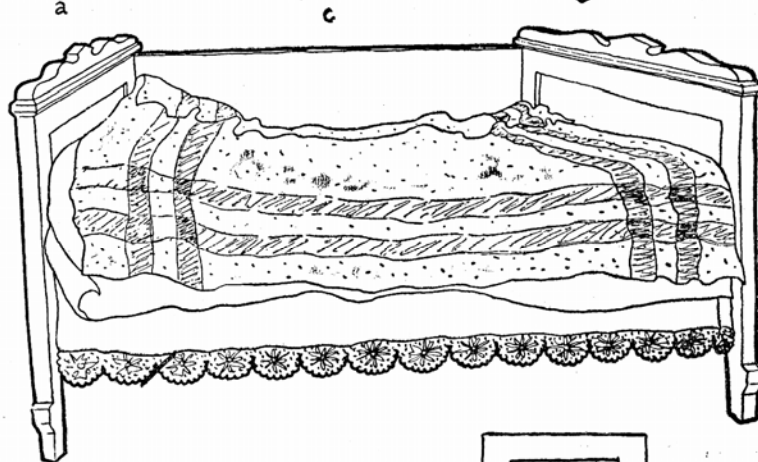
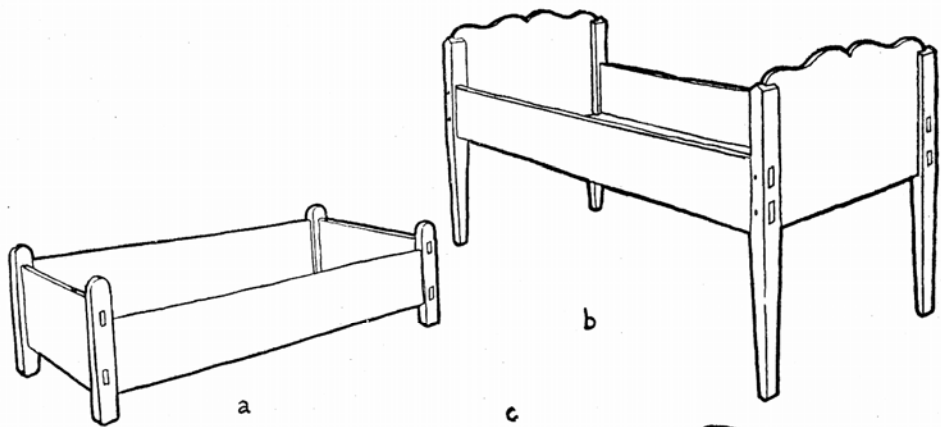

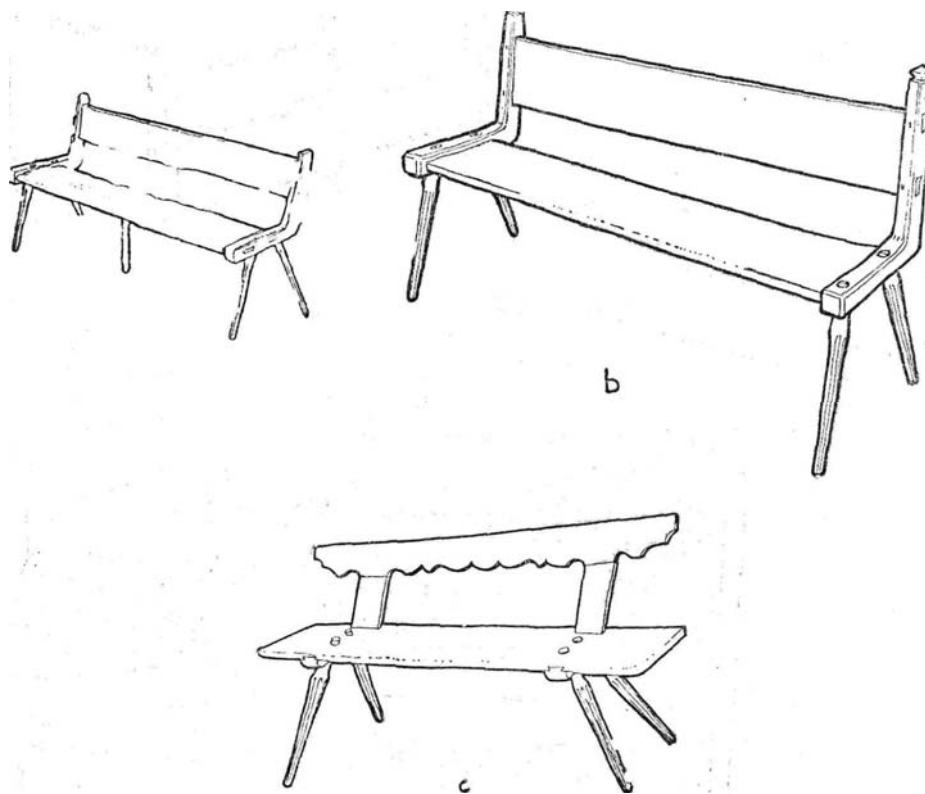
18. kép. Padányak. a) 50 éve készült, kinyitható, kékre festett padány. (Sokgyermekes családnál volt szokásos), Balázs Józsefné, Impér; b) kihúzós ágy gyermekeknek, András Antalné, Altíz.

került a *rúd* is, és még néhány régi divatú s egyszerű bútor: bükkfa *fogas*, fali *gyalogtálas*, hátatlan *kispad*, vagy háttas *karospad*, *kicsiszék*, *tulipántos láda*, esetleg egy *gabonás kar* (hambár) is (12a. kép), valamint a *szövőszerelék*.

Az egykori fűstháznak lakható kicsiházzá alakításával ez lett a népes család öregjeinek és unokáiknak a tartózkodási helye, nagy hidegben pedig az egész családé. Az öregekkel együtt idekerültek ki a régi berendezési tárgyak is, lehetőleg a nagyházbeli egykori rendjük szerint. Így a *festett bútorok* divatja idején itt voltak a régi *súrolt-* vagy *fehértútorok*: a tűzhellyel szemközt ablakos oldalon a *ládáspad* (16b. kép), kenyér, liszt és konyhaedény számára, az ablakok közt a *kamarásasztal*, nagy fiókjá-

19. kép. Ágyak. a) *Terpeágy*, a nagyágy alatt áll, csak szalmazsákokat tesznek bele (derekajlat s párnát nem), kihúzva gyermekek, terhes asszonyok vagy vendégek fekvőhelye, Balázs Józsefné, Impér; b) *ágy*, *nyoszolya*, cirádás *ágybütökkel* (melyek közül a kifelé esőt festették), hosszú lábakkal, hogy a *vetettágy* magasabbat mutasson, s a terpeágy elférjen alatta, Lukács Jánosné, Feltíz; c) *ágy* a fal felől magasabb deszkával (egykor *vetettágnak*, most csak rendesen megvetve), Becze Ádám, Feltíz; d) *ágy* és alatta kihúzható *karikás ágy*: a magas, fal felőli deszkát és az ágybütü *tornyait* a magasra való ágyvetés indokolja, Vízi Józsefné, Altíz; e) 1906-ban városi minta után helyben készült faragott bútor betétje, Veress István, Altíz.

20. kép. Karospadok (háts padok). a) Hasított és bárdolt bükkfadeszkából s görbefeából készült régi bútor (középen alátámasztva), Vízi József, Altíz; b) hasonló, Feltíz; c) fenyődeszkából készült háts pad, Bene Antal, Impér.

ban az elővett kenyér, kés, *fakalán*, puliszkakeverő és *laskasodró*, mellette a görbe fából faragott hátasszékek és kisebb *terpe-székek* (kisszék), bennebb az egyszerű *ágy*, alatta a fiókszerűen betaszított *kicsiágy* vagy *kerekeságy* a gyermekek számára (10. kép), az ágy mellett *tálas* (32. kép), a falon edénytartó *fogas* (36. kép) fazakaknak és tejesedényeknek. E bútorokat az asszony minden szombaton *lesúrolta*, és utána a *házföggyt* lesikárolta. Mert a kicsiház padlózása alig 100—120 éves szokás, „azelőtt jól tartott a földesház is, mert nem jártak annyit sarkos lábbelivel, hanem inkább bocskorral“ — mondják az öregek. Annak ellenére, hogy már csak vasplattenes *főzőkemencéket* s még inkább Szentkeresztbányán öntött *ércfűtőket* használnak a kicsiházban, az ősi katlanos sütőkemencét — szokásból és az ácsok tiltakozása ellenére — még nemrég is lerakták a kicsiházba, hogy aztán az alkalmatlan tüzelőt néhány év múlva „kidobják“ az ereszbe vagy az udvarra.

Kászonban ritkábban tették ki a kemencét a „rangban“ (és fejlődési sorrendben is) a kicsiház után következő *ereszbe*, s akkor is csak rövid időre. Ezért az eresz nem is alakult pitvarrá, konyhává, hanem megmaradt belépőnek és közlekedő helyiségnek a nagy- és kicsiház között; itt van a *lajtorja*, amin *felhágni a hijuba*, és innen vezet *garádics* (lépcső) a kicsiház alatti *pincébe*. Az ereszbe került az oldalkamarából is kiszorult *gabonáskar*, itt van a seprű és szemétlapát helye, itt teszik le nyáron a kapát, kaszát és tarisznyát, ide húzódik télen a gazda *farragószékével*, esetleg *gyalupadjával* is bútort és szerszámot reparálni, zsendelyt *kézvonolni*.

A többnyire már lepadolt házelőtti *tőtés* vagy éppen deszkázott (mellvédes) *tornác* — a ház e legfiatalabb helyisége — még alig találta meg szerepét a lakás keretében. Egyetlen „bútora“ — mivel déli oldalon van — az eszterhéja alatt felakasztott *szárítórúd*. Egyébként a tornác csupán a házbéli élet szelepe: ide kerülhet ideiglenesen mindaz, aminek még vagy már nincs helye a házban, vagy amit úgyis továbbvisznek a háztól, másfelé rendeznek (zsák pityóka, kosár, nagyanyám-korabeli láda, famozsár, lecsapott kenderhéhelő, bot stb.).

Az ereszből és a tornácból tűzhely híján nem lehetett az, ami a füstházból: igazi lakóhelyiség. A kemence a nagyházból kivezető útjában a füstházban megtelepedett, de onnan már többnyire egyenesen ki, az udvar másik felébe került. Az udvarra került kemence előbb csak kis fedelet kapott (sütő), majd lassan fal is épült védelmére (sütőház, l. az előbbi fejezetben). Ha aztán megoldódott a helyiség füsttelenítése is (sód épült eléje), és melegtartó mennyezetet kaphatott, akkor már lakható *nyári konyhává* alakult. A régimódi tüzelő és ódivatú bútorok nyomában a családi élet is ide kezdett áthurcolkodni. Mondhatnók, hogy egyes mai sütőházakban és nyári konyhákban a kászoni székelyház feltételezett középkori fejlődése ismétlődik meg szemünk láttára; jellegzetes elemei a „ház“, kis nyitott „árnyék“, „szín“ vagy „eresz“, kemence, sódalyos tüzelő, láncon lógó üst, padok, priccyszerű ágy, apró székek, rúd stb.

Az „igazi“ lakóház ugyanakkor a több kisebb helyiséges irányban fejlődik tovább. Helyiségeinek szaporodása és elnevezése (*tornác, konyha, lakószoba, hálószoba, parádé, kamara*) még sokban a hagyományos eresz-es ház fejlesztése szellemében történik, bár ezek egybefűződésénél és berendezésénél már a városi polgári építkezés erőteljes hatása figyelhető meg.

BÚTORKÉSZÍTÉS

A kezdetlegesebb kászoni bútorok egy részét még ma is mindenki maga készíti, valamikor pedig minden bútort házilag állítottak elő. Az idő folyamán sokasodó és újabbmódi bútorok készítése egyre több szakismeretet és nagy szerszámkészletet igényelt, amellyel minden faluban csak néhány család rendelkezett, apáról fiúra átörökítve a megfelelő műhelyfelszerelést és ismereteket. E családok azonban Kászonban nem kizárólagosan asztalosmesterek voltak, hanem még számtalan egyébhez is értő ezermesterek.⁶ Ez az ezermester-típus különösen

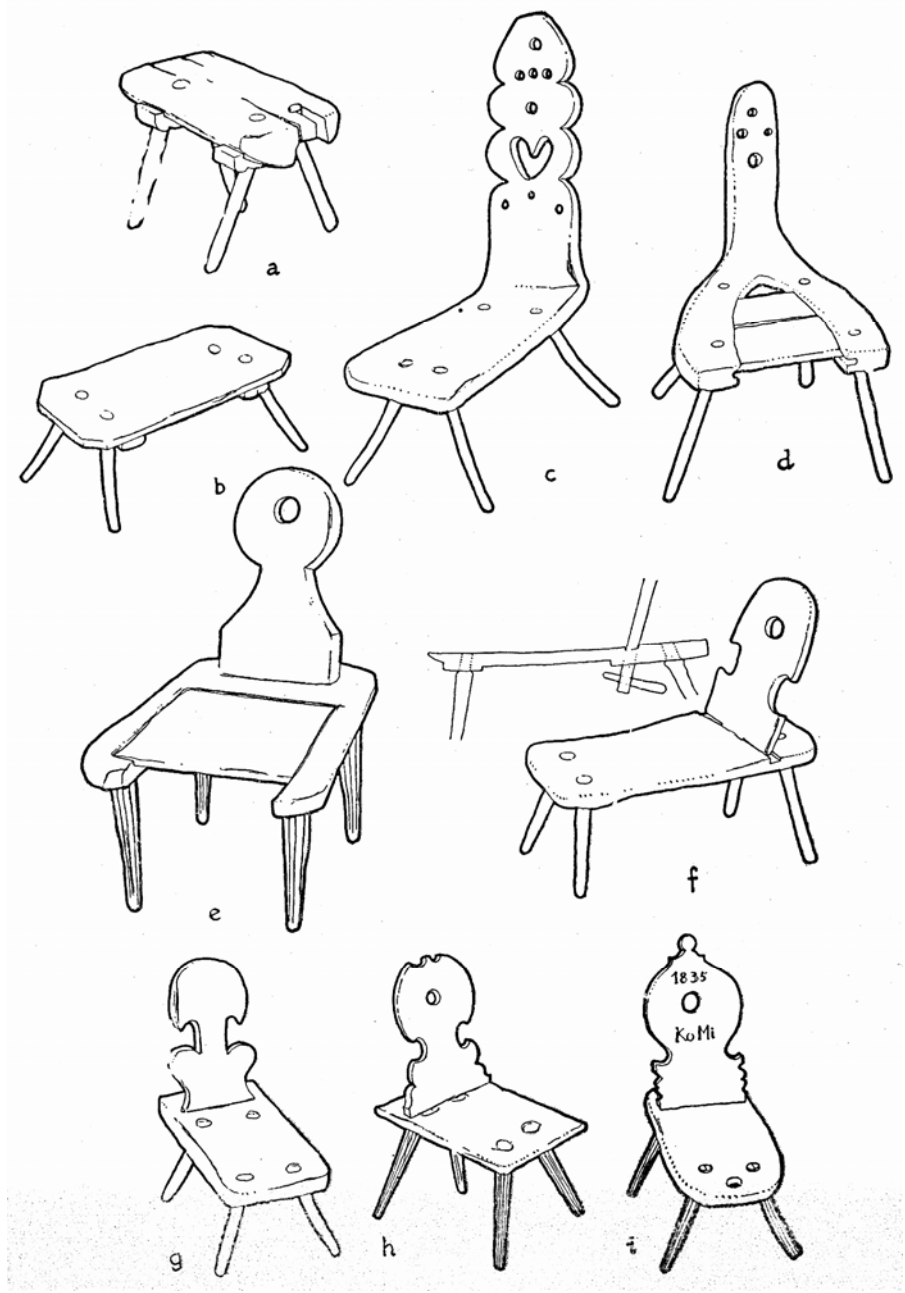
régen volt gyakori, de még napjainkban is sok egyébhez is ért egy asztalossal foglalkozó mester.

A sokoldalú háziipar fennmaradásának és az ezermester-típus ebből való kifejlődésének természetesen csak egyik tényezője volt a kászoni ember hagyományos leleményessége és kezűgyessége. A jelenség olyan gazdasági-társadalmi viszonyokat is feltételez, amelyek a legutóbbi időkig a régi önellátás bizonyos fokú fenntartását szükségessé tették. A feudális elzártág ugyanis az 1848-as forradalommal Kászonban is csak elvben szűnik meg, a városi civilizáció, a tőkés gazdálkodás hatása a népi ipar differenciálódásában — a nagyvárosok távolsága és a vasút hiánya miatt — még sokáig alig érezte hatását. A társadalmi rétegződés is viszonylag lassú ütemű, és csak a nagy közbirtokok „arányosítását” követően gyorsul meg a századforduló tájától. Így aztán sokáig nem volt olyan gazdaréteg, amelynek tagjai maguk is ne gyakorolták volna az otthoni „iparkodást”, és amely eltarthatott volna megrendeléseivel egy sor szakembert. Ugyanakkor azok a kevés földű szegény emberek, akiknek mesterségből kellett pótolniuk megélhetésüket, mindenféleképpen kellett hogy értsenek, hogy a „rá nem érő” gazdák különböző szükségét kielégítsék.

A keményfa bútorok. A régi időkben, amíg az anyagbeszerzés is könnyebben ment, „az az ember, aki nekifogott az építkezésnek a maga számára, megcsinálta az ács-, kőműves- és kemenceraó munkát és télen, amikor szünetelt az építkezés, csinálta a házba való bútort” — mesélik. Ha ez részben még ma is megvan, annál inkább így volt néhány száz évvel ezelőtt. „Asztalos“-mestert még a fejlettebb Háromszék falvaiban is csak a XVIII. század közepe tájától említenek az oklevelek, azelőtt csak általában „faragó emberek” (elsősorban molnárok) voltak. A jellegzetes asztalosszerszám, a gyalu is csak a XVII. század végétől ismeretes a vidéken (Bogáts *i.m.* 10. 37.) Az asztalosmunkához szükséges másik szerszám, a rámás kézfűrész is Kászonban alig lehet több száz évesnél.

A régi fabútorok (így kell mondanunk, mivel sokáig a sárból épített tűzhelyek és töltések voltak a fontosabb „bútorok”) tehát nem készülhettek asztalostechikával, hanem az ácstechnika régi szabályai szerint faragással, bárdolással. Mindenki maga készítette — éekkel, széthasogatott padlódeszkából, fejszével — a kezdetleges ház padolását és padfélésegeit. Ezeket a sártöltésre vagy földbe vert cövekekre helyezték.

21. kép. Keményfából faragott székek, a) Régi *kicsiszék*, most *fejőszék*, Balázs Ignác, Impér; b) *kicsiszék*, Feltíz-Lesőd; c) görbefából faragott 120 éves *karosszék* (magassága 25+46 cm, szélessége 21 cm, hossza 38 cm). Mokán György, Feltíz; d) görbefából faragott *karosszék* (magassága 28 + 40 cm, szélessége 36 cm), Jakabfalva; e) *fonószék* görbefából, 110 éves, Sánta Lajosné, Feltíz; f) külön háttal készült keményfa szék és szerkezete, Palló János, Csuti malom; g) hasonló szék (m.: 47 + 66 cm, sz.: 42 cm, h.: 73 cm). Lukács Jánosné, Feltíz; h) közel 100 éves kékre festett; faragott keményfa szék, Tompos Ferenc. Csíkmenaság; i) bükkfából faragott kicsiszék, „KO[ZMA] MI[HÁLY] 1835” vésett felírással, Potyi István, Csíksomás (Kovács Dénes rajza után).

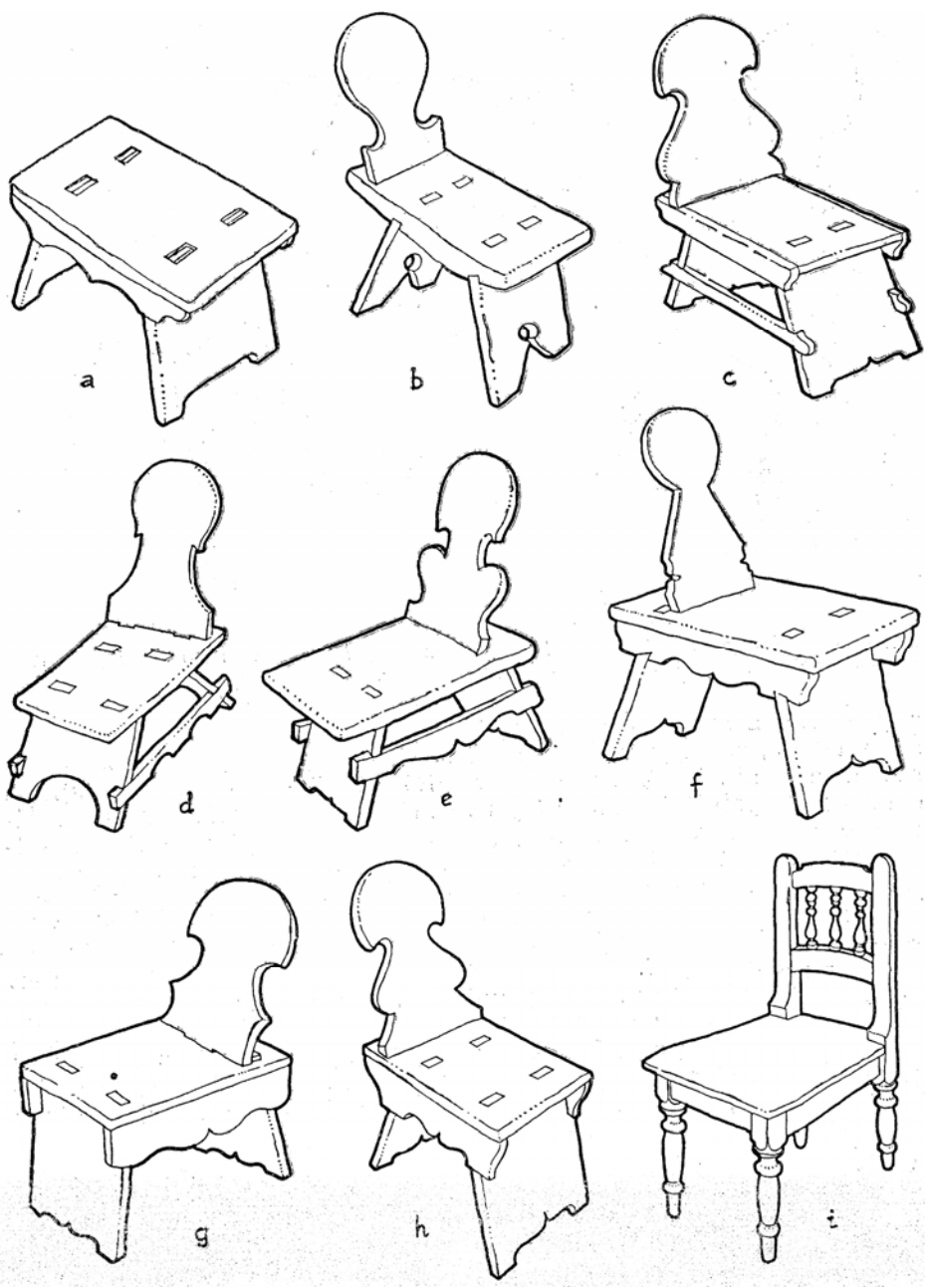
Ehhez az ősi bútorzathoz járultak idővel a már vésőt és cigányfűrőt is igénybe vevő különböző egyszerű székek, padok, befűrt lábakkal (21a—b. kép), majd az egy darab könyökös keményfából ülésel és háttal kifaragott *karosszékek* és *karospadok* (20a—b., 21d. kép). E korszak jellegzetes bútora volt a bükkfa kar (szuszék, 12., 13. kép), amelynél már zsilipezést, homyolást, faszegelest alkalmaztak. Az új szerszámot, a hornyolót e láda egyszerű mértanias elemekkel való díszítésére is használták. Ugyanazzal a technikával készülhettek olyan keményfa asztalok is, amelyeket itt-ott a moldovai csángóknál s egyebütt még most is találunk. E középkori eredetű bútorokat egészítette ki később a cserefából készült, befűrt lábú, de már becsapolt hegedűforma hátú *egyesszék* vagy *karosszék* (21e—i. kép). A faragott *bölcső*, fonott *kanáltartó* (37a. kép) és az egy darabból való *sótartó* és *rúd* (11. kép) egészítette még ki a kászoniak XVI—XVIII. századbeli bútorzatát.

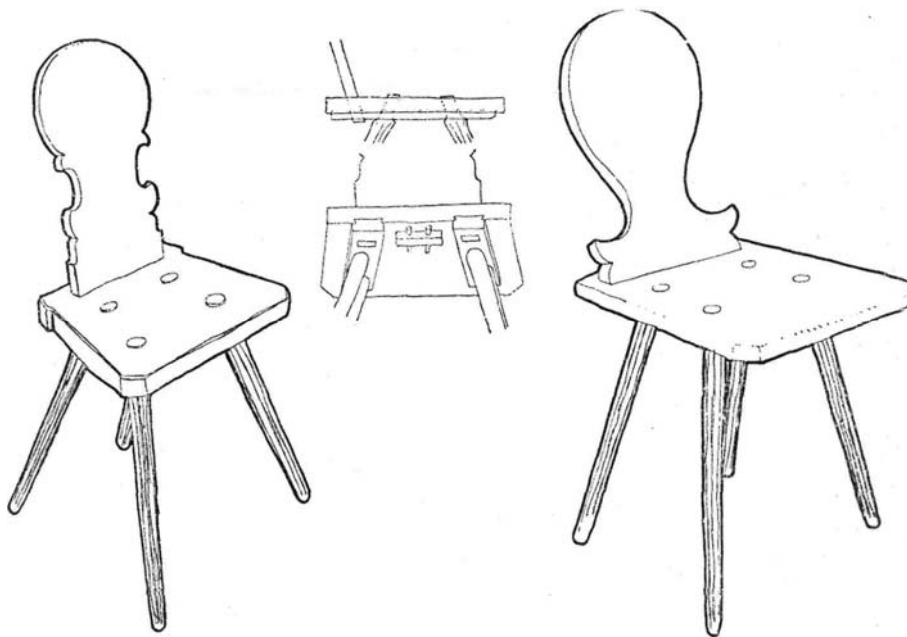
E régi bútorok tehát kivétel nélkül keményfából (bükk, csere) készültek, házilag és középkori technika szerint: hasítással, bárdolással, fűrt lábakkal, faszegekkel, véséssel, hornyolással. Bár a tartósság és célszerűség volt a fő szempont, figyelemre méltó az egyes daraboknál megnyilatkozó forma- és arányérzék, s mindenekelőtt a faanyag jó kiválasztása s a kivitelezés tökéletes anyagszerűsége.

A „fehérbútor“. A kászoni bútorkészítés második jelentős korszakából valók azok a sok helyt még ma is megtalálható bútorok, amelyek már fenyődeszkából készültek. Közülük a legrégebbiek lehetnek azok a vízi-fűrészben metszett, vastag *fokosdeszkák*ból összeállított *hosszúládák*, *padok*, *ládáspadok* (16. kép), melyek a korábbi cöveklábú padokat váltották fel. Mivel kézfűrész még sokáig nem volt, a deszkákat eredeti hosszúságukban szegezték össze *faszegekkel*. Hogy a faszeg jobban tartson, a *bütünél* (végeken) a deszkát *növésével* (szálával) függőlegesen tették. Ilyen módon készültek még a hosszú *kendőszegek* (a bokálytartók elődei), a mai *terpeágyhoz* hasonló, fejrész nélküli *ágy* vagy *pirity* és a *kamarásasztal* (26., 28. kép). Különbösen az e korban szokásos koporsó is a hosszú *ládáspadok* mintájára készült *fehéroporsó* volt, a szuszékokéra emlékeztető vonalas rajzú dísszel, melyet *irónnal*, majd *plajbásszal* *cirkáltak* rá. A fenyődeszkából készült *súrolt* vagy *fehérbútor* természetesen kiszorította a régi keményfa bútorok egy részét, amelyek egy időre az ekkortájt kialakult kicsiházba kerültek, mígnem onnan is jórészt eltűntek.

A „tulipántos“ bútor. A kézfűrész és gyalu fokozatos elterjedése (a XVIII. század végétől) egyben újfajta bútorkészítő technika és új szabású bútorok meghonosodását is jelentette. Az új technika a kézfűrész

22. kép. Fenyőfa *kicsiszékek*. a) *Ülő- és fonószék* vörösre festve, Márton Péter, Feltíz; b) Csűrös Andrásné, Altíz; c) Lakatos Józsefné, Feltíz; d) *fonószék*, Bene János Boros, Impér; e) Lakatos Józsefné, Altíz; f) újabb forma kékre festett kicsiszék, Kászon; g) Vízi Józsefné, Altíz; h) András Pál, Feltíz; i). újmódi kicsiszék, asztalosmunka, Becze Ádám, Feltíz.

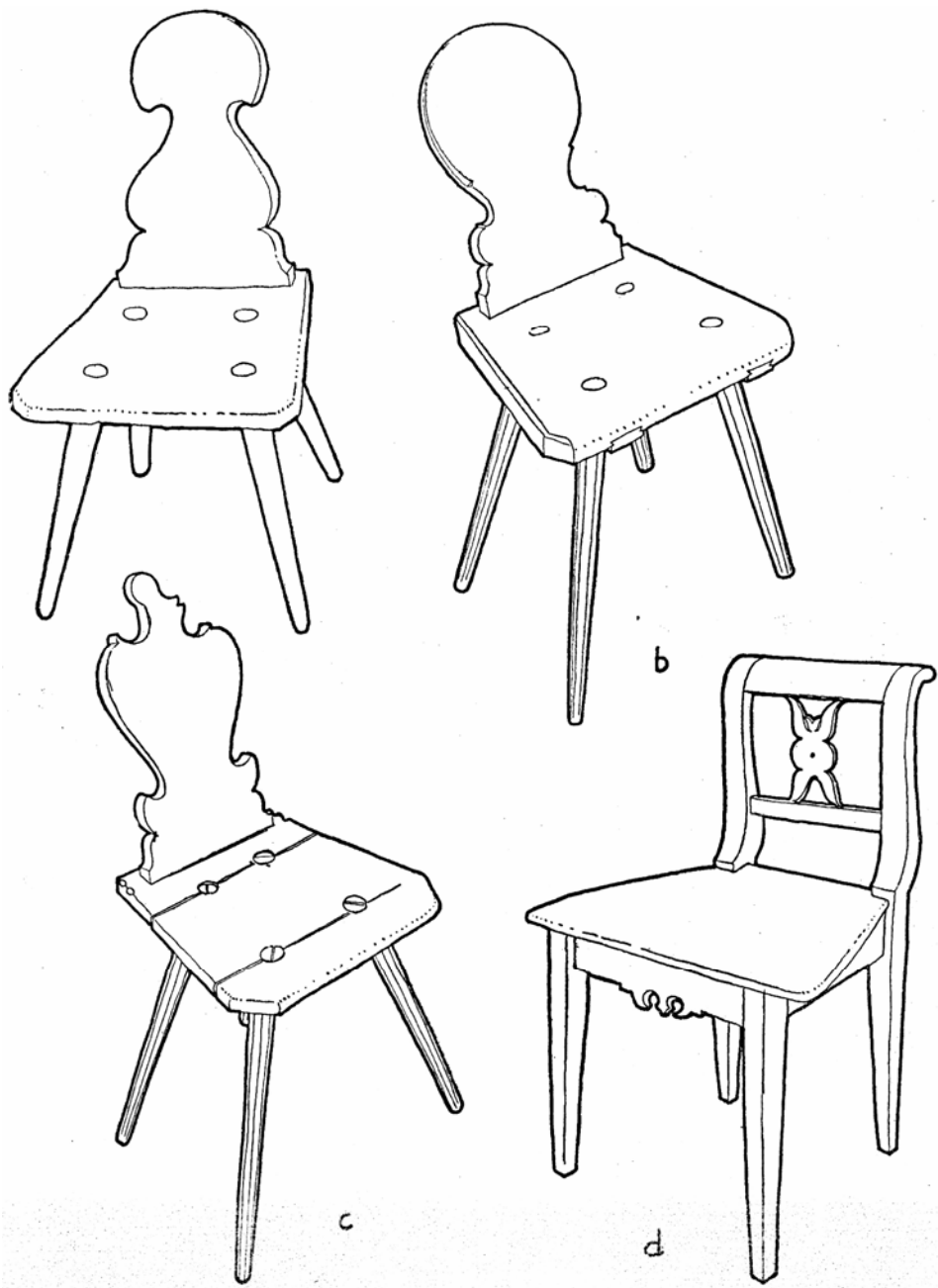

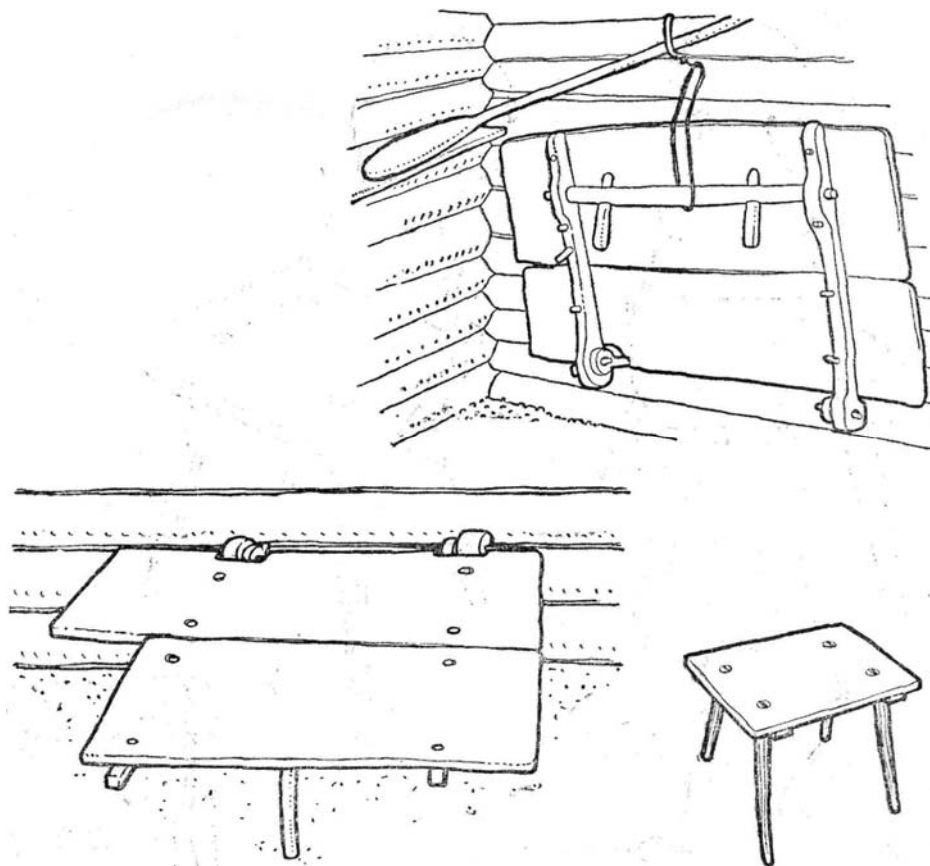

23. kép. Keményfából faragott kétrészes magas karosszékek: a) András Pálné, Impér; b) Vánca Mard, Altíz; c) a szék szerkezete.

segítségével a sarkokon alkalmazott *farkasfogas* illesztésben, az illesztéseket takaró, széleket erősítő és a festést védő párkánylécek alkalmazásában, a deszkalapok széleinek díszítő *kihajlásában* (profilozás), a deszkalap legyalulásában s az így nyert sima felület festésében állott. Általános lett a kovácsolt vasszeg (cigányszeg) alkalmazása a ládaalj felverésére és az enyv használata. A farkasfogas illesztésnél a bútorok oldaldeszkáit már szálukkal vízszintesen kellett alkalmazni. A gyalu és a kézfűrész használata szükségessé tette a deszka leszorítását munka közben: bevonul a *gyalupad* vagy — amint száz évvel ezelőtt még nevezték — a *srófospad*. A finomabb munka az eddig felsoroltak mellett az új szerszámok egész sorát igényli még. A műhelyfelszerelés oly nagy lesz, hogy már az ereszben is alig fér el, nem is szerzi be mindenki, és így a hozzáértés sem lehet már általános. A műszókincs némely új szava (*fanc*, *nut* s az épületesztalosságban használt *fillung* stb.) Kássonban is jelzi, hogy az új technika kifejlesztésében és elterjesztésében

24. kép. Fenyőfából készült nagyszékek (egyesszékek, karosszékek): a) *fokosdeszka* (5 cm vastag) ülőlappal (elől 47 cm, hátul 40 cm, oldalt 35—35 cm) készűk, 42 cm magas karosszék, 1868-ból, Bene Ferenc, Altíz; b) világoskék festésű szék, András Pál, Impér; c) kék festésű szék, Ferenc Sándorné, Menaság; d) asztalosmunkájú régi szék, kékre festett, Vízi Józsefné, Altíz.

25. kép. Szakasztók a sütőházban a kenyértészta darabolására a kemencébe vetés előtt: a) a labbanccszerű szakasztóasztal fölcukva, Csűrös Andrásné Altíz; b) szakasztó leeresztve munkához, Altíz; c) sütőházbeli régimódi kis *evőasztal* vagy evőszék (45 cm magas, 50X60 cm-es lappal), Jakabfalva.

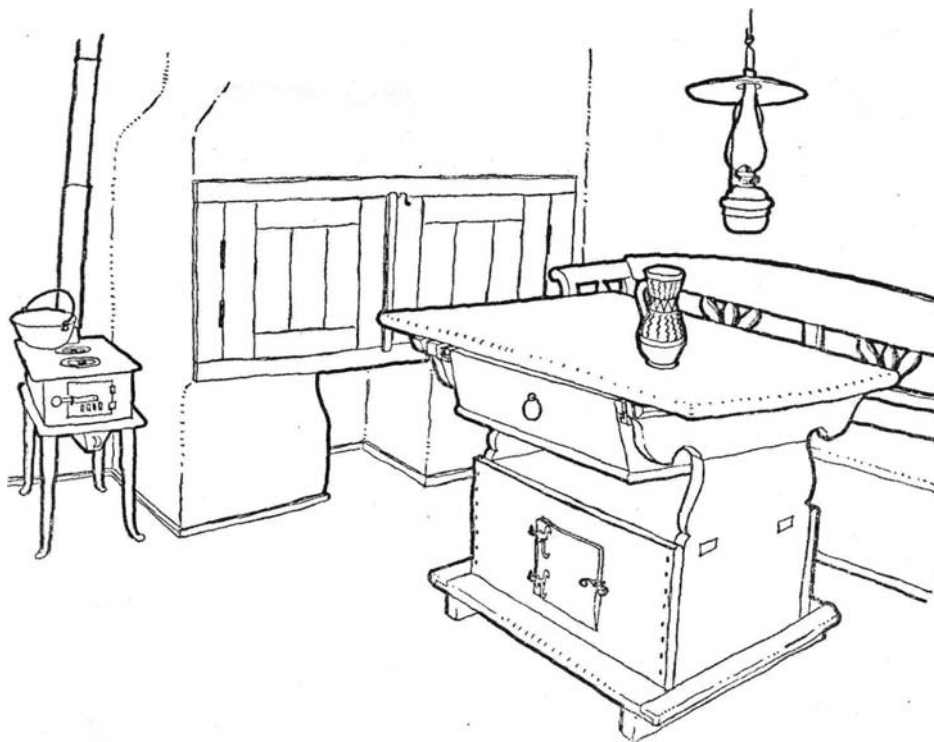
a németiségnek (német vándorasztalosok és városi mesterek) fontos szerepe volt.

Erre mutat különben az első és végig legfontosabb új típusú bútordarabnak, a kászoni *tulipántos ládának* az eredete is (14—15. kép, 3—4. színes kép). Ez a reneszánsz eredetű bútor még a XVII. században honosul meg Erdélyben, mint az idegenből jött asztalosok által a főnemesség számára készített menyasszonyi láda, majd a XVIII. században elterjed a köznemességnél és a városi polgárságnál is. A kászoniak is az első tulipántos ládákat a brassói vásáron vették (az elsőket talán még a XVIII. században), és később is a Brassóban szolgáló kászoni lányok szász asztalosmesterektől szerezték be ott helyben (15a—b. kép és 3. színes tábla). A

Kászonhoz közelebb eső Kézdivásárhelyen csak később kezdhették el a tulipános ládák tömeges készítését. A kászoniak Kézdivásárhelyen a múlt század közepe táján főleg Rácz András és Cimbalmos Ferenc nevű asztalosoktól vásároltak tulipános ládákat és egyéb bútorokat. Csak 1848 után kezdtek hasonló ládákat helyben is készíteni.⁷ 1870—80—90 tájt Kászonban többen is foglalkoztak tulipános bútorok festésével; ezek a Brassóból szerzett festéket maguk törték, keverték, és festették vele „fejből“, előrajzolás nélkül a reneszánszos, barokkos, székely hímezésekét is utánzó virágmintákat. Híres bútorfestő volt ebben az időben egy Fogarasi nevű ezermester ács és Cseke Balázs. Ekkor a tulipános láda már anynyira hozzátartozott a ház felszereléséhez, hogy mint a kelengye tartására szolgáló bútor, egyetlen hozománylevélből sem hiányzott, sőt: a század vége felé már a „közepesek“ is kettőt adtak a menyasszonnyal (14—15. kép, 3. színes tábla).

Helyben készült a „tulipántos világ“ (1870—90) legtöbb bútora, bár ezek mellett ugyanabban a lakásban több nemzedék virágos bútora élt együtt: a régiebb s újabb ládákon kívül a hegedűformára fűrészelt s az ülőrészhez alul csappal rögzített hátú fenyőfa *karosszékek* (hátasszék, 23—24. kép) és padok (9., 20c. kép), a hosszúkás, többnyire még keményfa kicsi *fonószékek* és más kicsiszékek, melyeknek századvégi példányai már deszkalábakat kaptak, kötőléccel (22c—e. kép), majd kötőléc nélkül (22a—b, f—h. kép). A másutt ekkor divatozó két deszkalapból formált lábú asztalokat Kászonban nem szerették, mert „nem lehetett jól melléjük ülni“, viszont általános volt ez időben a rokokós görbe lábú asztal. A nagy ágy magában is mutatós bútordarab volt: magas lábakkal, két egyforma magas, *cakkenezett* (kihajtott) és virágos festésű *ágybütükkel*, melyek a lábak vésett árkába voltak beeresztve. Egyes példányai a fal felől ugyancsak hullámos szélű széles deszkát kaptak (19b—d. kép). Ekkor már általános volt a cakkenes párkányú *hosszúpad* (16b. kép), háttas *kanapé* (17a.. kép), a polccal is ellátott, falra akasztható, vagy vakablakba mélyesztett edénytartó *tálas* (30. kép), továbbá a parádesház ablakok közti sarkában elhelyezett, vagy az ágy felett felakasztott festett ajtós *sarokkaszten* (*téka*, 34c, 35d. kép), a kétrészes *állókaszten* (35b—c. kép), továbbá a fent tártartó ráamával is ellátott *kendőszeg* (29a—b. kép, 4. színes tábla) és a festett óratartó (41a. kép), kanáltartó és sőtartó, a tűzhely közelében pedig a lécrámás *tálas* (30c. kép). A kicsiház számára ezeknek festetlen, súrlásra való példányai készültek.

A „flóderes“ bútor. A XIX. század második felében a fejlődő városok polgárságánál egyre növekvő bútorigény lehetővé tett újabb és újabb bútordivatokat, amelyek Kászonban az ekkor kialakuló módos réteg vagyongyűjtőgátásának lettek eszközei. Így aránylag rövid idő alatt több bútordivat járja meg a kászon falvakat is. A 80-as években a tulipántos bútort kezdi felváltani a hasonló szabású, de simán festett *kék bútor* (rövidesen a legtöbb tulipántos bútort is átfestik egyszínű kékre!), majd, alig egy évtized múlva bejön a fa erezését utánzó *flóderes bútor*. A flóderes bútor kezdetben barna alapszínű volt, és *szivattyúval* (szi-

26. kép. Nyári konyha: jobbról régi, de már fenyődeszkából és kovácsolt vasszegekkel készült *fiókos- és kamarás asztal*, balról ajtóval ellátott *sódaj* (sütőkemence *száda* előtti tűzhely, itt tartják a használati edényt és a meleg ételt), fent a *kemence sátora*, alól a *sódlíka* (hogyan kenyeret bevetésekor az egyik lábbal előreléphessenek), a bal szélén *ércfűtő* (főzőtűzhely), Bene Antal, Impér.

vacs) mintázták *habosra* és *hullámosra*. A későbbi sárgás alapszínűnél viszont *fésűvel* és *ecsettel* utánozták a fa erezetét. A legutóbbi *krémszín* olajfestésű bútornál már csak a szembetűnő felületek közepét (kanapé elejét, ágybütűt, ajtóközepét) mintázták, de ezt is csak ragasztott *papírflóderrel*. A virágot, csendéletet és alakokat ábrázoló, tölgyfaerezetet utánzó nyomtatott papírflódert a helybeli asztalosok eleinte Budapestről, majd Kolozsvárról hozatták. A flóderes bútort *expresszlakkal* fényezték.

A növekvő bútorigény megmutatkozott a készítményekben és a bútorféleségek formáiban is. Mindezek kielégítését egy csomó új szerszám és új anyag tette lehetővé. Különösen jelentős volt a túróból és mészből főzött *túróenyv* használatának elterjedése, valamint az olcsó gyári vasszeg és nemsokára a gyári szekrényajtó-sarok tömeges megjelenése a boltokban. De a bútorkészítés szerszámainak leltára is egyre bővül, ha

nem is annyira új szerszámokkal (csak a *furdancs* és az enyvezésnél használt *szorító prés* új), mint inkább a szerszámok sok változatával.⁸

A tulipántos bútort felváltó egyszínű kék és barna pác-erezett bútorzat legjellemzőbb darabja a *cakkozott*, majd *prosznis* (rácsos) hátú és kihajló karfájú *kanapé* (*karoskanapé*, *kanapépad*), amely a tulipántos láda utóda lett (17b—c, 26., 27. kép). Meghonosul a staffli-lábú *ágy* (9., 10. kép), a *kihúzó ágy* (18b. kép), a fiókos *kihúzóasztal* (27., 28. kép), az ősi ruhatartó rúd helyett a kis *sifony*, amelynek *befarcolt* ajtaja azonban még cigánysarkokon forog. Elterjed az egy- és kétrészes *álló-tálas* (31., 32., 33. kép), kiszorítva a bokálytartókat és velük együtt azt a kancsó- és tányérkultuszt, amely oly sok időn át a székely lakás jellegzetes képéhez tartozott.

A századforduló táján megjelenik a tálasnak egy magas változata, a felül kétszárnyú *íveges* (35d. kép), feltűnik a *supláda* vagy *fiókos kasz-ten* (35e. kép), a kanapéval egyező technikájú vésett székek (24d., 22i., 32. kép), a kicsiházban meg a régi fogas helyett a lécrácsos edénytartó (36. kép), végül a ruhásszekrény (*sifony*) is kétajtós lesz. Minden lehető helyen alkalmazzák az esztergályozott részleteket. Gyakoribbak a láb-bal hajtott esztergák, de egyes molnárok víziesztergákat is szerelnek föl.

A korszak legvégén (1905—1920 tájt) a már teljesen kialakult nagygazda réteg bevezet egy olyan bútorzatot, amely cifraságával és költségességével egyaránt kitűnik. Ez a tipikus „gazdabútor“ a *faragott bútor* (19e. kép), amelyet még az egykorú kocsmai nóta is a vagyon kifejezőjének tart („Faragott bútorunk nincs — Vállunkat nem nyomja kincs“). A faragott bútort nyír-, éger- és cserefából készítették. A fenyőfa nem volt alkalmas, mert igen puha és durva rostú lévén nem lehetett „tisztán“ faragni. A kifaragott bútor sötét *diófafácot* és *politúrt* kapott. Az esztergált elemekkel (gömbök, bojszerű részek, tornyok stb.) és domború faragású naturalista virágokkal roskadásig rakott ún. *altdeutsch* (német reneszánsz) eredetű bútort kezdetben csak városon tudták készíteni; a kászoni nagygazdák is eleinte Kézdivásárhelyről szerezték be, mígnem 1907 táján, amikor már a városon divatját múlta, egyes asztalosok a falura került divat nyomában maguk is kiköltöztek falura.⁹

A faragott bútor ugyan nem terjedt el a lakosság széles rétegeinél, mégis, a flóderes bútor óta, az egységes, csináltatott szobabútor igénye általános lett. Az ekkori menyasszonyok hozománylevelében az eddig szokásos egy-két megrakott láda helyett már a bútorok hosszú sora szerepel, gyakran két *garnitúra* is.¹⁰

A menyasszonyi bútor illetően alakulása természetes következménye volt, hogy a bútorokat többé nem házilag, hanem szakemberek készítették, pénzért vagy természetbeni járandóságért (gabonáért, disznóért stb.). A házasuló legény, rokonai és a fogadott ács segítségével elkészítette az új házat, s ekkor ment megkérni a leányt. A *kézfogó* utáni napon aztán a leány szülei a vőlegény házának méretei alapján *rendel-ték meg* a bútort, s mire háromszor *kihirdették* őket, egyebekkel együtt a bútor is megvolt. A lakodalmom napján aztán az udvarra sorban kirakott bútort a becsúárral együtt felvették a hozománylevélbe, majd székérre

rakva a *keresztiszülő* (násznagyasszony) őrizete alatt „vitték a menyasszony ágyát“, valójában a sok bútort, a völegény új házához, ahová „a leány csak beletötötte a magáét, s már rendben is voltak“. A lakodalmi „*ágyvivés*“ régi eredetű ünepélyes aktusa valójában a flóderes bútorral lezárul.

Mivel a lakodalom ideje a körülményeknek megfelelően *zöldfársángban* (a tavaszi munka végeztével) és ősszel *Szent Andrásig* (*ádvénti lakodalom*, az őszi munka végeztével, a termésbegyűjtés után és a disznóölés idején) volt, e két lakodalomtartási időszakot megelőző hetekben volt az asztalosmunka szezonja. A mesternek rendszerint kevés földje volt, s így — a téli hónapokon kívül — ekkor is „*ráért*“ dolgozni.

Az újmódi szobabútorok a parádesházba való elhelyezésével aztán innen a korábbi kék bútort a lakóhelyiségbe telepítik ki, amely itt a régi és avult fehér- és tulipántos bútor maradványát váltja fel. Ezért van, hogy utóbbiakat a mai kutató legfennebb az ereszben, sütőházban, nyári konyhában, vagy éppen a padláson, pincében, csűrben találja még fel.

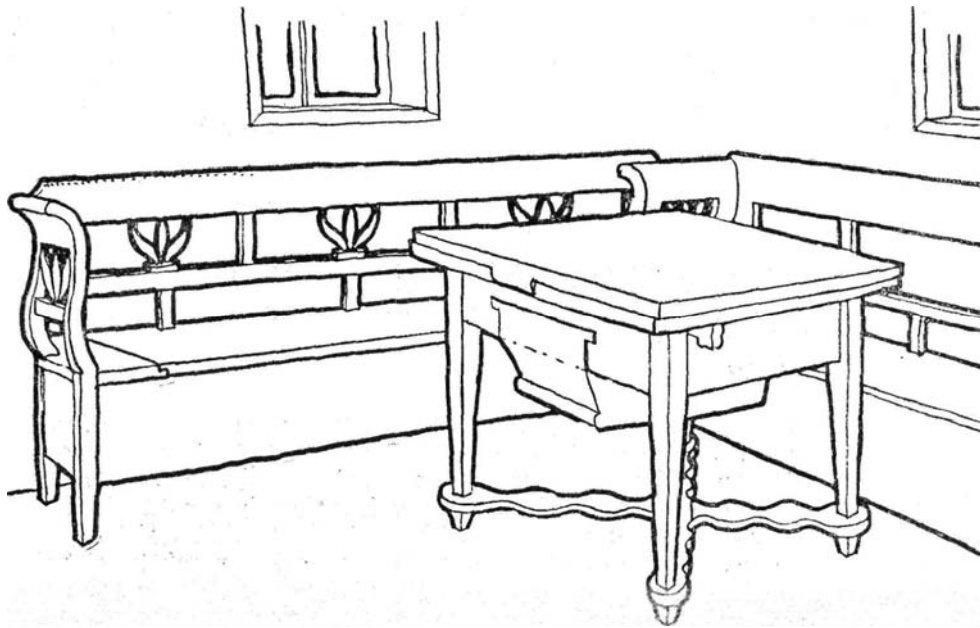
A „sima bútor“. Az első világháború után, a 20-as évektől kezdve kapott lábra Kászonban is — mint a Székelyföld más vidékein — az egyszínű égszínkék, világosbarna, csontsín, vörösésbarna vagy rózsaszín olajfestésű, vagy esetleg diófafácós-politúros *sima bútor*. „Ez már nem barokk stíl“ — mondják a „tudósabb“ asztalosmesterek. Valóban, a tulipános bútorok óta a kászoni bútorzatot a reneszánszos és barokkos kiképzés jellemezte. A túlságig menő tarkaság és cifraság visszahatásaként jelentkezik itt is az egyszerűsége, sima felületeket kereső irányzat (amely az úri rétegeknél már a XIX. századi neoklasszikus stílussal kezdődik s az ún. modernnel fejeződik be). Ezt az új bútort jellemzi az egyenes vonalak keresése meg a „tarkaság“, „haszontalan cifraság“ elhagyása és a polgári kényelemre és célszerűségekre való törekvés lát-szata.

A falura bevonuló tőkés gazdálkodás a század végére Kászonban is kialakítja a kevés földű szegényparaszti réteget, amely messzi városokban kénytelen munkát vállalni. A kászoni szegénységből a férfiak többnyire mint időszakos építőmunkások, a lányok pedig mint esztendőre szegődött cselédek városra kerültek, s hazajöve sok vonatkozásban az új városi divatok közvetítői lesznek. A városban „ácsként, asztalosként dolgozóknak jártak elől az *ötfillungos ajtók*, nagyobb *dupla ablakok* s az új *sima, modern bútorok* bevezetésében. Ezek, eltanulván az újfajta enyv (bőrökből, báránylábakból) főzését és az olajfestés technikáját, előbb maguknak, majd mások számára is ilyent készítettek. Ha az egyes bútordarabokat vizsgáljuk, nyilvánvaló lesz a városból Kászonba visszakerült cselédlányok szerepe is, akik elsősorban épp a városi polgár konyhájának (*kredenc, mosdóasztal, fiókos edénytartó*), cselédszobájának (*ágy, éjjeliszekrény*) és előszobájának (*háromajtós ruhaszekrény, toalett*) bútorformái közül honosítottak meg többet Kászonban is. De megjelennek a különböző *szelton-, dívány- és rekamié*-utánzatok is, természetesen egyszerűbb asztalos- és kárpitosmunkával s már azzal a tudattal, hogy

ezeket ők maguk úgysem igen használják majd, legfennebb városról jövő vendégeik.

Kászonban az 1950-es években már általánosan elterjedt jellegzetes bútordarab volt a *tükörasztal*, a kétajtós magas *ruhaszekrény*, a háromajtós *kredenc*, az *óvóasztal*, az alacsony lábú ágy, a fejnél magasabb *ágybütövel*, a *sima* székek és kanapék. A szobabútor darabjai mind azonos színű olajfestést kapnak (rendszerint két árnyalatban). Az egyszínű „garnitúrára“ való törekvésben még a szobában meghagyott régi bútorokat is átfestik „simára“, az új bútorok színére. Így festették le tömegesen a régi tulipántos bútorokat, s az idegen alig gondol arra az ilyen házban, hogy pl. az ajtó közelében levő 100—150 éves fásládaféle a maga idején nagyra becsült diszes menyasszonyi láda volt. Hasonló színre festik le az esztergályozott *fonókerekeket*, az ajtót és az ablakot is.

A szegényebb réteg által meghonosított új divat elől nem térhetnek ki a gazdák sem. Igényeskedésüket legfennebb az szolgálta, ha bútorukat nem helyben, hanem Kézdivásárhelyen szegődték, s onnan hozták el szekérrrel. Igyekeztek elhitetni, hogy „egyebünnen finomabb“ a bútor, és hogy a költségesebb „városi bútor“ szebb is. Pedig a kászoni asztalosok birtokában vannak a kellő mesterségi tudásnak, s ugyanakkor ismerve a helyi szokásokat és ízlést is, képesek arra, hogy a városi igények szülte bútorformákat fokozatosan a falusi életformának és helyi ízlésnek megfelelően „átszabják“.

27. kép. A *parádesház* ablakok közötti *fő sarka* a kék festésű *kihúzó* és *fiókos asztallal* és *kanapé*kkal Impér.

28. kép. Asztalok. a) Tulipántos asztal, kamaráján tolóajtóval (zöld alapon piros-sárga-fehér körös és vonalas díszítéssel), Balázs Ignác Fekete, Impér; b) régi görbe lábú flóderes kihúzó asztal, Balázs Józsefné, Impér; c) fiókos kihúzó asztal, 80 éves, Csűrös Andrásné, Altíz.

BÚTORFÉLÉK

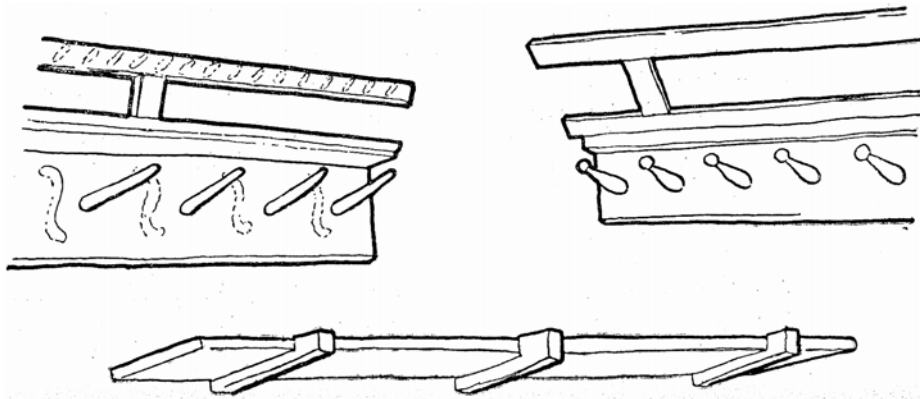
Miután megismerkedtünk a bútorok készítmódja és a készítmények fejlődésével, vegyük most rendre az egyes bútorarabokat, rámutatva majd a kászoni lakásban elfoglalt helyükre, szerepükre és jelentőségükre is. Felsorolásukat a ház legősibb bútorarabjával, a tűzhely sártöltéséből kinőtt paddal kezdjük, majd sorra vesszük a belőle fejlődött ládáspadot, padágyat, amelyek átmenetet képeznek az ősi és a későbbi raktározó hely (a pad és a láda), illetve az ősi és újabb fekvőhely (a pad és az ág) között. Ezután a széket kerítjük sorra, mint a paddal legalábbis egyidős bútorarabot, (A székből, eleinte a tűzhely alkalmi körülülésére szerkesztett kis bútorarabból, számos más mozdítható bútor származott.) Utána ke-

rül sor néhány újabb fontos bútorra, mint a szuszék, tulipántos láda, ágy és asztal, majd pedig a kászoni ház bútorzatának felső „rend“-jét vesszük szemügyre: a rudat, kendőszeget, falitálast és végül az ezek helyébe kerülő „magas“ bútorokat: a tálast és szekrényféléket.

Leírásunkban csupán azokat a fő és állandó bútorokat tárgyaljuk, amelyeknek a kászoni lakásbeli életben megszokott helyük és szerepük volt, s így a népi lakásbelső jellegzetes képéhez is hozzátartoztak. Ezeket csupán kiegészítik az olyan nélkülözhető, gyakran csak alkalmi bútorok, mint a kicsiszékből átalakított *vízpad* vagy *kártyaszék* (38., 39a—c. kép), a régi asztalszékből származó *mosdó* (40. kép), a régimódi ingaórákat védő *óratartó* (41. kép), az egykori kendőszeget helyét újabban elfoglaló *firhangtartó* (42. kép); a kisgyerekes háznál az ágy közelében elhelyezett *hintás bölcső* (40. kép), az ülni tanuló kisgyermek *ülkéje*, továbbá a bútorok kevésbé mondható *falitükör*, az ablakok fölé rakott képek (1848-as jelenetek és biblikus képek), az asztal irányában felakasztott *búzakoszorú*, majd az ennek helyét elfoglaló *függőlámpa* s egyebek. Csak alkalmilag veszik elő és használják az oldalkamarában s újabban a konyhában felállított *osztovátát*, a *káposztáskádat*, *lúgozócebre*t, *feresztőkádat*, fa *mosdótálat*, *tejköpülőt* stb. A konyhabeli *kalántartó*, *sótartó*, akárcsak a *famozsár* vagy fa *borstörő*, a számtalan fajta cserépedénnyel már jó ideje jelentéktelen vagy eltűnt elemei a kászoni lakásbelső képének.

A kászoni bútorok változatai gazdag leltárának legfőbb jelentőségét az adja meg, hogy minden egyes darabja a kászoni ember dolgos kezének és teremtő leleményességének és ízlésének eredménye, mindenik a sajátos kászoni népelet és népi kultúra tartozéka s egyben tükrözője.

Padfélék. A pad, amely eredetileg sártöltést jelentett (vö. a szláv „podu“ szóval) a végleges letelepedéstől kezdve használt „bútor“-unk.

29. kép. Régi kendőszegek (*bokály- és tángyértartó*), barnára festettek, a bal felőlit még ujjhegygel feketével is díszítették; lent: a félkamara falába ütött faszegekre helyezett bükkfa *póc*.

E sártöltés idővel felső deszkaborítást kapott (akárcsak a kászoni házak újabb töltése, tornáca), majd e deszkapalló — mint azt utcai padoknál sokfelé, a moldovai csángóknál pedig a régi házakban bent is láthatjuk meg — sártöltés helyett cölöplábakra emelkedett, végül pedig befűrt lábakat kapva lócaféle mozgóbútor lett.¹¹ Kicsiny változata — amilyent Kászomban a sód alatti tűzhelyen való ülésre használtak — a kisszékhez hasonló. Hogy e lócákon ülve ne kelljen a hideg falhoz támaszkodni, a pad mögötti falrészét szőttes festékesekkel burkolták (mint később a ládák mögötti részt is), majd pedig deszkahátat szereltek rá, s ekkor lett belőle *karospad* (*hátságpad*). Ennek ismert példányai mind legalább százéves, házi készítésű darabok (20a—b. kép), amelyeket a század elején szorított ki végleg az asztalosmunkájú *festett karospad* (9. kép). Viszont már ez utóbbi is régóta mellékszerepre szorult: a magas vetettágy elé került lépcsőként, vagy az oldalkamarába, kicsiházba, sütőházba. De most már „nem szenvedik“ itt sem ezt a *lelketlen* (ládátlan) padot, mert „csak a helyet foglalja“, nem lehet benne tartani semmit. Ezért még a sütőházban, nyári konyhában is alig tűrik meg.

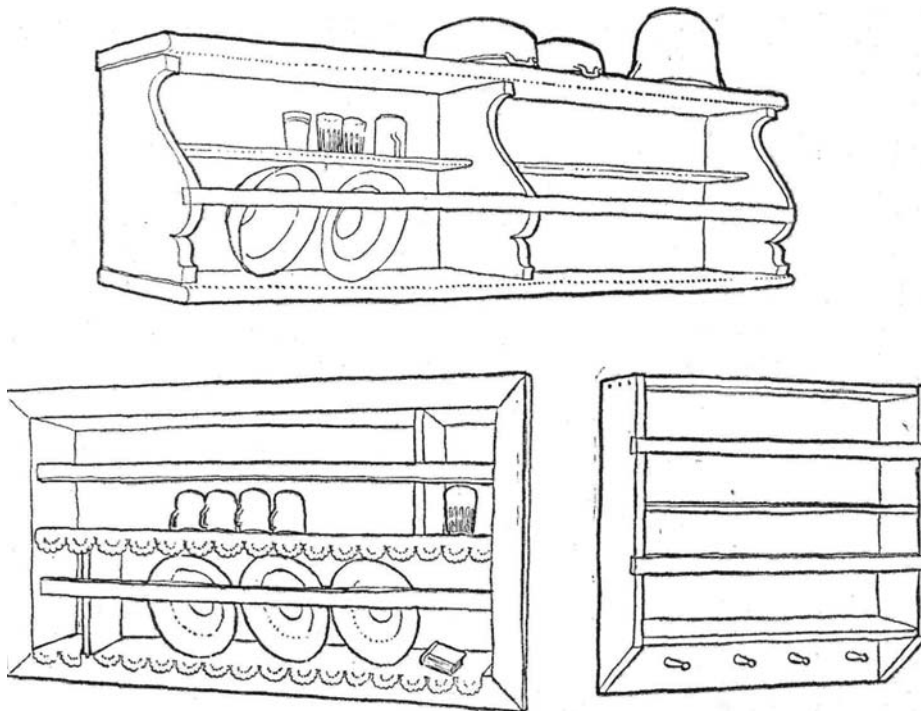
A padnak a ház belső fala mentén, még a tulipános bútor előtt általánosan alkalmazott változata volt a hosszú *ládáspad* (16b—c. kép). Ebben lehetett tartani azt a gúnyaneműt, ami idáig csak a padra és rudakra téve állott. Vízfűrészen vágott deszkából készült házilag, faszegekkel összefogva. A tulipános ládák óta néha festették is, mindaddig, amíg a múlt század közepe táján át nem vette helyét a parádesház ablakos falai mentén a *kanapé* (17. kép). Ekkor a régi ládáspad kikerült a kicsiházba, nyári konyhába (vagy éppen a csűrbe), és csak a liszt, kenyér, konyhaedény vagy „zakota“ tartására szolgál.

Az ugyancsak ülésre, fekvésre és drágább holmik (egyikben gúnyaféle, másikban zsákféle) tartására szolgáló kanapék közül az ajtóval szemben levő a fő ülőhely: itt ül a családfő étkezéskor, nagyobb fiával, a gazda itt „tiszteli meg hellyel“ a vendégét. Éjszaka pedig a nagyobb gyermekek vagy vendég fekvőhelye (27. kép).

Jellemző, hogy a pad, amint elszakad a földtől, egyre rövidül. Míg a régi sárpad a ház oldalait a kemencétől kiindulva teljesen, a cövek-lábú pedig három oldalról körülszegte, addig a mozdítható lócát vagy ládáspadot már csak a két ablakos fal mellé tették, s ide is külön darabokban. A kanapé pedig — hogy súlya ellenére is mozdítható legyen — már alig 3, újabban meg éppen csak 2 méter hosszúságban készül. Ez is keskeny (43—45 cm) ülésű bútor, mint amilyenek elődei is voltak.

A pad kényelmesebb fekvőhelyé is fejlesztett formái a kanapészerű, 170—180 cm hosszú *padágyfélék* (18a—b. kép), melyeknek ladás része vagy kihúzható, vagy pedig elöl kinyitható, s így egészen széles ágyként szolgálnak. Sokgyermekes családoknál éjszaka a gyermekek fekvőhelye a kicsiházban, nappal pedig fal menti ülőhely, amelyben az ágynemű áll.

Székfélék. A könnyen hordozható apró szék már a nomád népeknél ismeretes, maga a „szék“ szó is ótörök eredetű. A Kászomban használatos számos „szék“ utótagú bútor- és szerszámnév (*gyalogszék*, fonó-

30. kép. Fali tálasok. a) Kékre festett tálas vagy edénytartó, 80 éves, Csikmenaság; falba épített tálas a tüzhely és ajtó közötti vakablakban, Acél Sándor, Impér; falra akasztott kicsitálas, a hosszú bokály- és táltartó kendőszeggel rokon megoldás, Balázs Lajosné, Feltíz.

szék, fejőszék, egyesszék, karosszék, evőszék, faragószék, kézvonószék, köszörűszék, szövőszék, kerékfalazószék stb.) pedig arra mutat, hogy évszázadok során a kezdetleges szék konstrukcióinak milyen sokféle alkalmazását ismerték.

Kászonban a legrégebbi székformák, amilyenek az apró fejőszékek (21a—b. kép), s az ugyancsak alacsony, de már háttas fonószékek (21c—i. kép) keményfából készültek, s befűrt lyukakba ékkel erősített botlábuk van. Jellemző, hogy e régi székformához ma is bizonyos „vándorló” jelleg kapcsolódik: a fejőember az istállóig, a fonólány a hetedik szomszédba is elviszi naponta a *kicsiszéket*.

E kis gyalogszékekből fejlődött a még egyetlen és hosszú ülőlappal, de már háttal faragott, sokszor nyeregge emlékeztető kis *karosszék* (21c. kép). A fonószéknél, amelyet a lányoknak udvarlói készítenek, a hát és a befűrt lyuk a hordozást könnyíti meg. A külön háttal ellátott kicsiszékek is eleinte még bárdolva készültek, de a már közben divatba

jött barokkos nagyszék mintájára hegedűforma háttal (21f—j. kép). A XIX. századtól kezdve, a tulipántos bútor idején fenyődeszkából, *cakke-nezett* lábakkal készült kicsiszékeket gyakran barnára vagy kékre festik (22a—h. kép). Később a deszkalábakat összetartó lécheveder is barokkos cifrázást kap (21e—h. kép).

Ahogyan kiveszett Kászonból az alacsony *evőszék* — már 1919 előtt is csak itt-ott akadt belőle a sütőházban (25c. kép) —, úgy tűnik el rendre a régiforma gyalogszék is, és általánosodik a nagyházban a faragott (23a—b. kép), majd maguk metszette fenyőfából fűrészelt, nyolcszögletűre gyalult lábbal és hegedűforma háttal készített nagy *karosszék* (24a—c. kép). A szék könnyebb kezelhetősége tette szükségessé itt is a székhát átlukasztását, barokkos és rokokós hajlásainak sajátos eltúlzását.

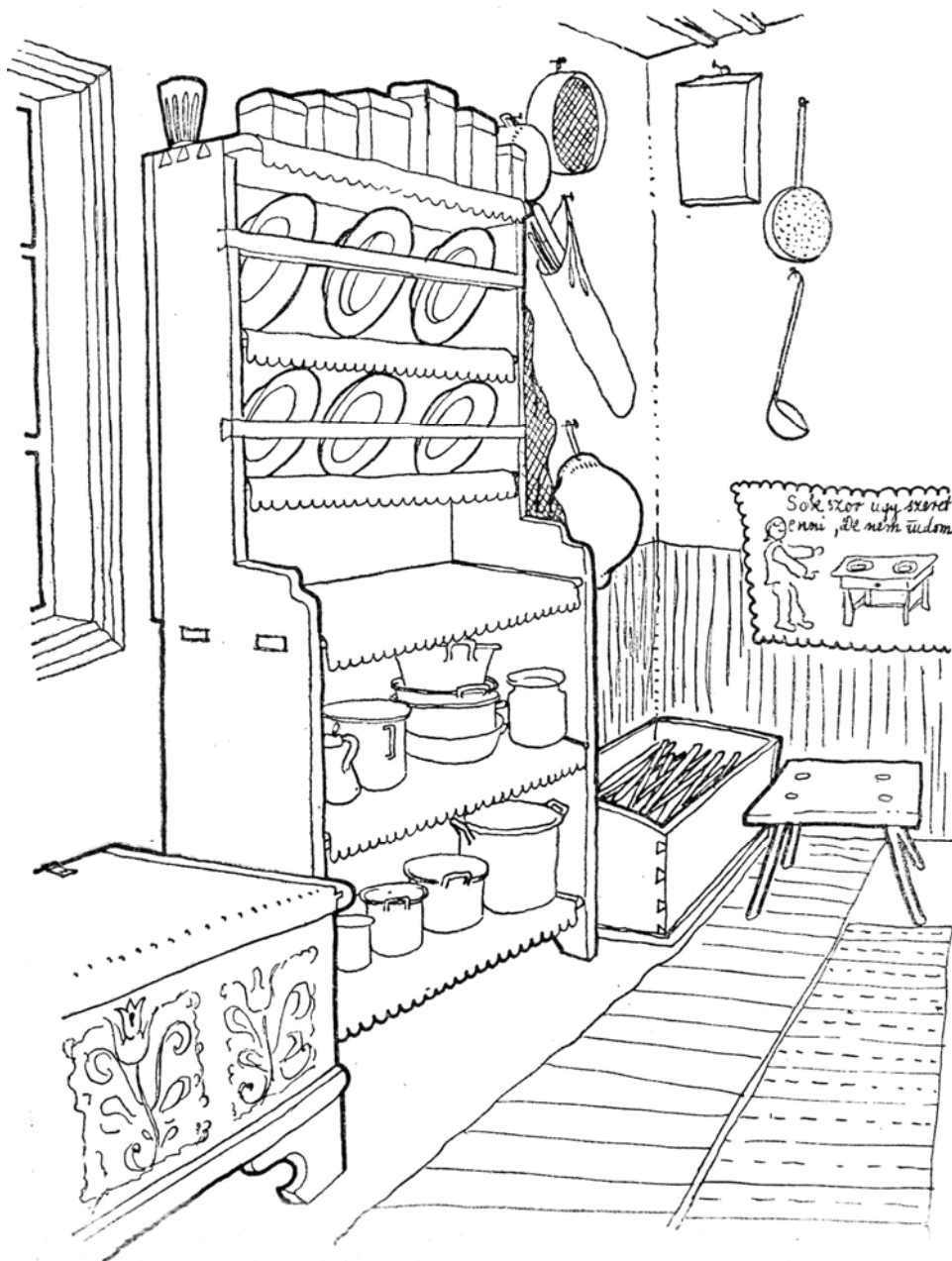
A századforduló előtt kezdődő flóderes bútorral terjednek el azok az újforma, bonyolultabb szerkezetű, egyenes lábakkal és háttal készült székek, amelyeknek különböző (flóderes, esztergályozott, sima) változatait még napjainkban is ott látjuk az asztal és ágy mellett, vagy kicsi méretben fonószékként a tűzhely körül vagy a tornácon (22i., 24d. kép).

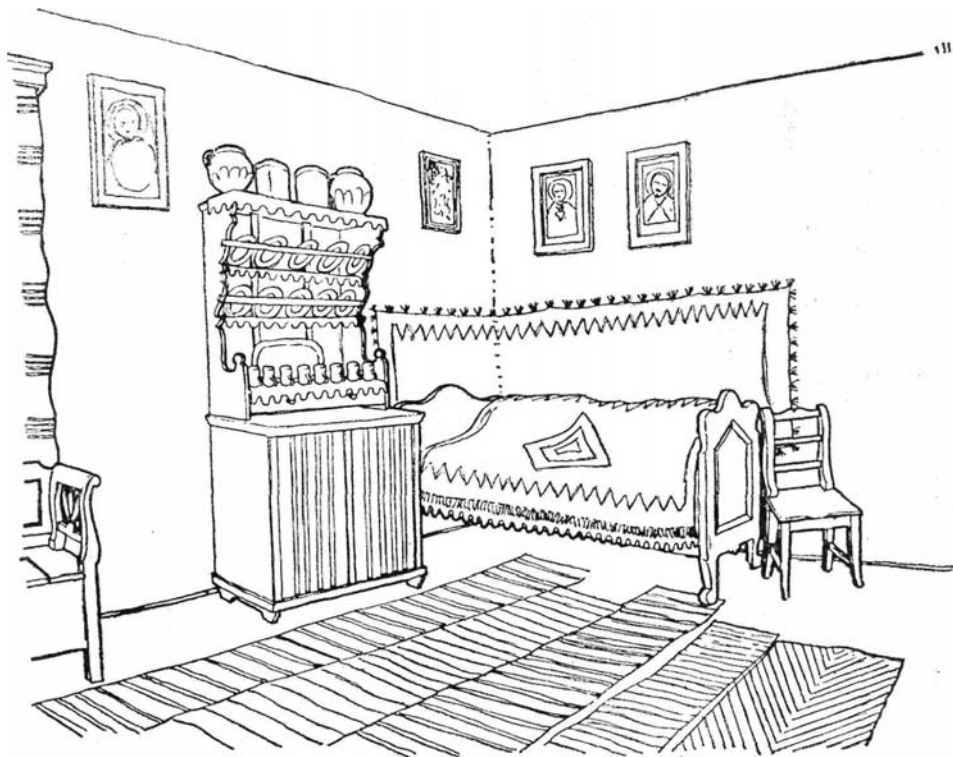
Ládafélék. Kászonban „vészes időkben“ (legutóbb a két világháborúban) a féltettebb dolgokat rendszerint a tűzhely sárpadjába mélyesztett üregfélében rejtették el. A több száz éves házaknál (például az 1678-ban épült ún. Hamar háznál (l. előző fejezet 4. fénykép), gabonatartásra a deszkázott padlás egy kitapasztott mélyedését, burgonyarakározásra pedig az oldalkamara földjébe ásott és deszkával kibélelt vermet használták. Feltételezhető, hogy a házbeli sárpadokban is voltak tárolásra alkalmas üregek, s az ősi sárpadnak a házból való kiszorulta után aztán ez üregek deszkabélései maradtak továbbra a házban, egy kezdetlegesen ácsolt faládaféle képében. Így keletkeztek az óvilágban szerte a kezdetleges ácsolt gúnyatartó ládák. Ezt a ládaépítési módot tanulták meg a kászoniak is az ide telepedésük utáni századokban.

A kászoni lapos tetejű *kar* (másutt „szekrény“, „szuszék“) sokáig a ház ülőhelyül is szolgáló legdíszesebb berendezési tárgya volt, annak ellenére, hogy felületét csupán egyszerű hornyolt vonalas minták (vonal, zezzug, kereszt, fenyőág) díszítették (12c—e., 13a—b. kép). A díszített felületet és a kezdetleges díszítés vonalainak irányát megszabták a szerkezeti részek (függőleges lábazat, vízszintes deszkák). A tulipános láda elől a házból fokozatosan kiszorult ácsolt-faragott bükkfa ládák az ereszbe vagy a padlásra kerültek, s itt felváltották a régi, padlásba mélyített gabonatartó szakaszt (Háromszéken „szakasz“-nak még a gabonás kas elkülönített részeit is mondják) és a belül tapasztott gabonatartó *kast*. A padláson a nagy, húsz-harminc vékás *kart* (12a. kép) súlya miatt a közfalra helyezik.

A fűrészelt fenyődeszka, a gyalu, kézfűrész és enyv térhódítása tette lehetővé Kászonban is a mai értelemben vett *láda* elterjedését. A ga-

31. kép. Nyári konyhába került régi *tulipános láda* és barna festésű *tálas*, Bene Antal, Impér.

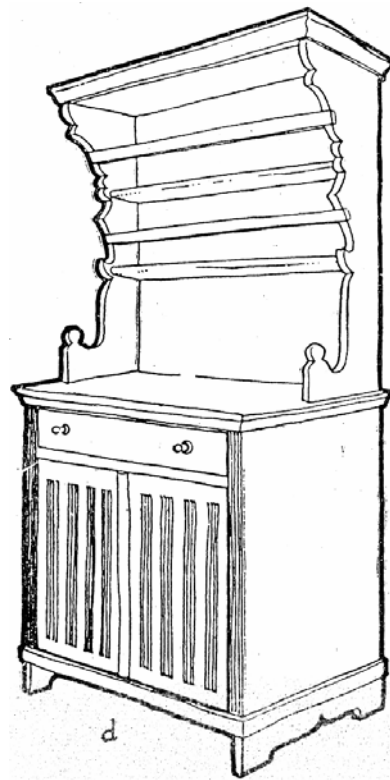
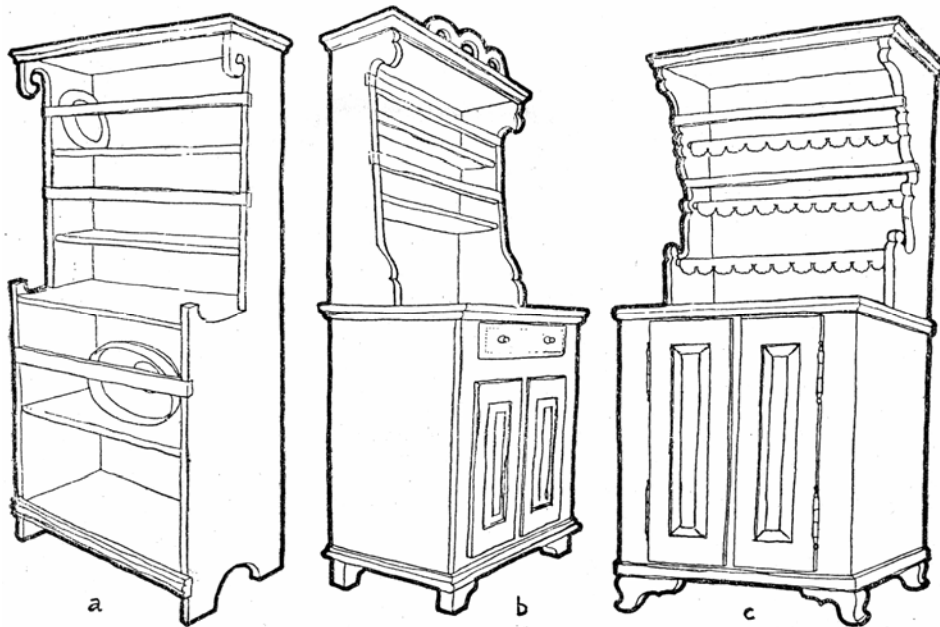

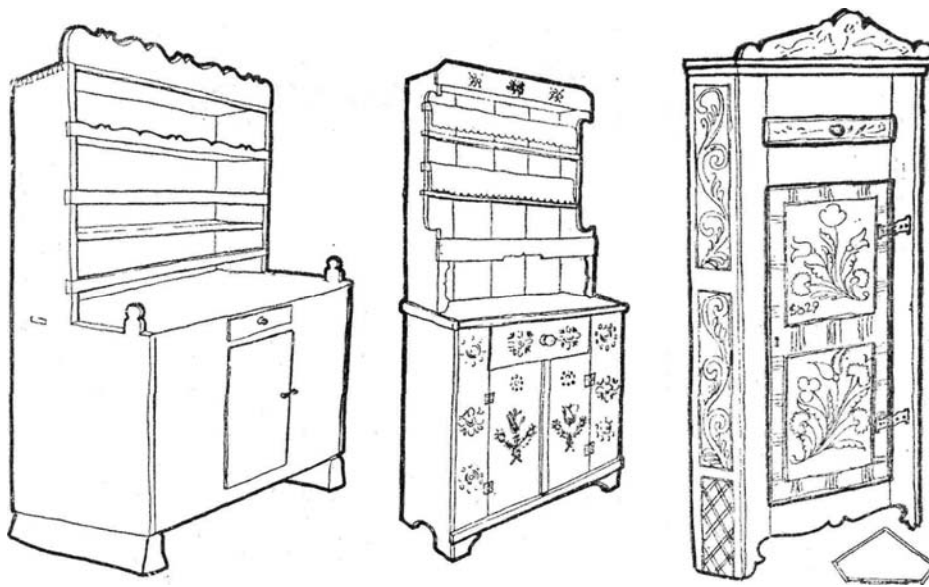
32. kép. Ház belső sarka. Jobbról balra: flóderes szék és ágy, kék tásas, flóderes kanapé, ablakfüggöny. Kelemen György, Feltíz.

bonatartó kart már több nemzedék óta fokozatosan felváltja a nagy, durva fenyőláda, a *hombár*. A ruhás (menyasszonyi) kar helyébe került a fenyőfából készült és eleinte az olcsó és gyenge anyag tartósítására, leplezésére befestett, majd díszítő szándékkal is kivitelezett *tulipántos láda* (14., 15. kép, 2—3. színes tábla). A múlt század első feléből és közepéről datált kászoni ládák legtöbbször a virágdíszek és ezek építészeti elemeket utánzó (négyyszögű és köríves) keretei, a több darabon látható mesterjegyek, valamint a „ládá” szó német eredete e bútordarab nyugati reneszánsz mintaképére és városi céhmesterek munkájára utalnak. S hogy az első *gyontáros* festésű tulipántos ládákat éppen Brassóból szereztek be, a szájhagyomány mellett mutatja az egyik 1836-ból való láda fedelének belsejében található szász nyelvű felírás is (15a—b. kép, 3. színes tábla).¹²

A kászoni ládák későbbi darabjai viszont már vagy a közeli Kézdivásárhelyről, vagy helybeli falusi mesterektől kerültek ki. Ezeknek díszítésénél már hiányzik a köríves keret, a virágok stilizáltabbak, síkábrázo-

33. kép. Tálasok. a) 90 éves tálas (a sütőbe került), Veress Lajos, Feltíz; b) 75 éves tálasszekrény, Csűrös Andrásné, Altíz; c) régi tálas, Becze Ádám, Feltíz; d) 95 éves tálas, kékre festve (sz.: 100 cm, m.: 91+90 cm, mélység: 46 cm), Simon János, Feltíz.

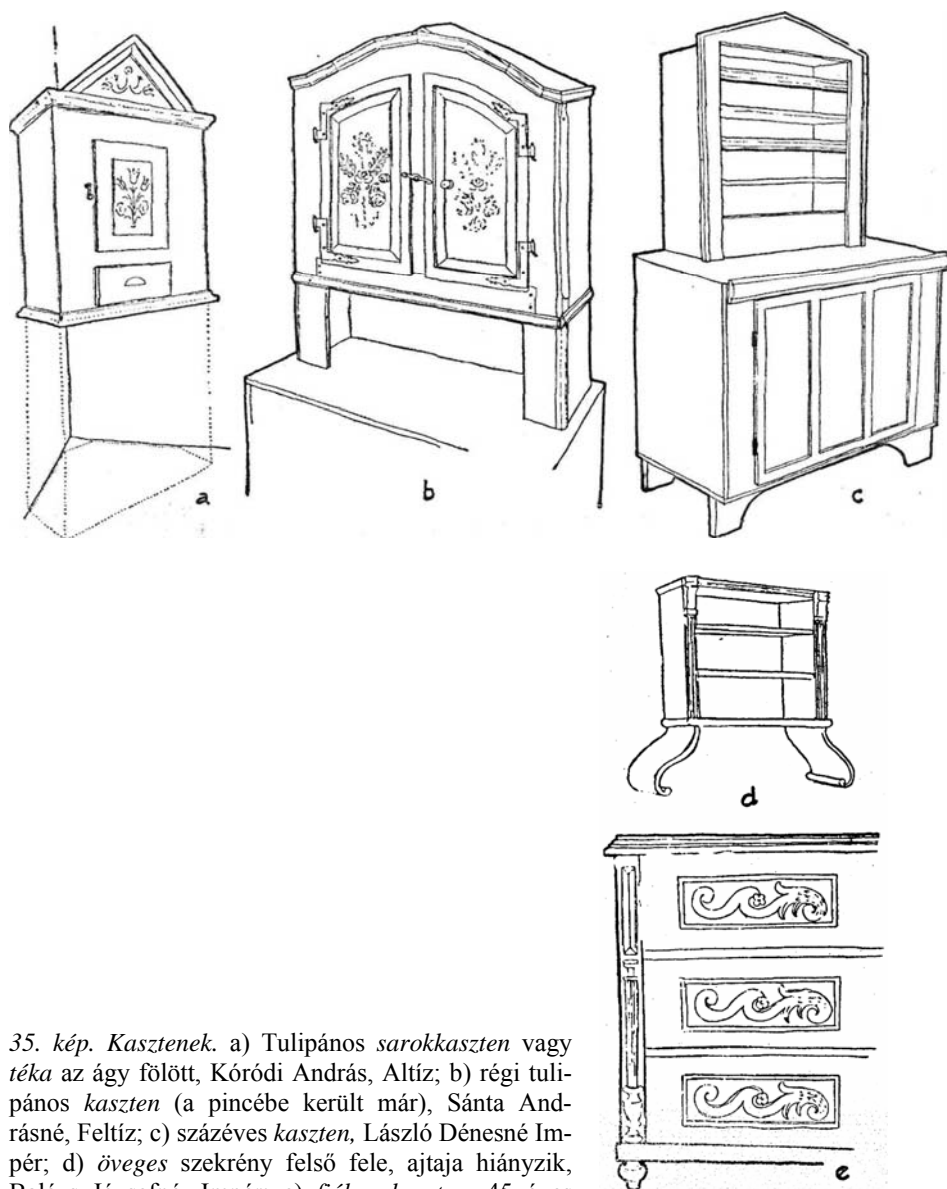

34. kép. Tálasok. a) 60 éves tálas, fent cifrán kivágott koronával (sz.: 100, m.: 126, mélysége lent 37, fent 17 cm), Balázs Lajos, Altíz; b) csángó üveges, barna alapon zöld, fehér és piros festésű, Feltíz-Lesőd; d) álló saroktéma 1829-es évszámmal, zöld alapon négyzetű vörös felületekre festett virágok (140 cm magas, elől 50 cm széles), Feltíz.

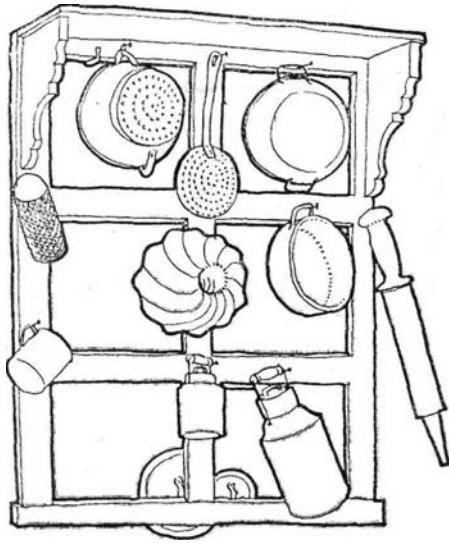
lásúak, árnyékolás nélkül festettek, az alkalmazott színek közül elmarad a sárga, viszont uralkodó a kék szín. A rokokó és empire ízlés hatására a festés új kompozíciókkal és díszítőelemekkel gyarapszik. A virágdísz rózsáját szemből, a tulipánt meg oldalról ábrázolják. A szárat és tulipánlevelet a bútorfestő elsősorban a virágok kiemelésére, az adott tér kitöltésére és a kompozíció hangsúlyozására alkalmazza (14. kép lent, 15c—f. kép, 3—4. színes tábla).

A tulipános láda divatja a múlt század nyolcvanas éveiben virágzott a Székelyföldön, különösen Udvarhelyszéken és Csíkban. Kászonban is ilyen „tulipántos világ“ volt, amikor nemcsak a legtöbb bútort festették így, hanem — mint mondják — „még a bálba sem mentek a lányok tulipánt nélkül“. A tulipános láda „kötelező“ volt a menyasszonynak, hisz ebbe rakta vászonneműből és ruhaféléből álló kelengyét.¹³

Ágy. Valamikor az ágy Kászonban is azt a gúnyféléket jelentette, amelyet a csupasz földre, tűzhelyre, sártöltésre, padra *vetettek*, hogy rajta aludjanak. „Jó puha ágyat vetünk“ — mondják ma is Kászonban, mikor az ágyneműt elhelyezik lefekvéshez akár a kanapéra, padra vagy a földre. A régi lakodalmi „ágyvitelkor“ is a lakodalmi menetben a nyoszolyólányok nem a bútort, hanem csak az ágyneműt vitték, majd „fek-

35. kép. Kasztenek. a) Tulipános sarokkaszten vagy téka az ágy fölött, Kóródi András, Altíz; b) régi tulipános kaszten (a pincébe került már), Sánta Andrásné, Feltíz; c) százéves kaszten, László Dénesné Impér; d) öveges szekrény felső fele, ajtaja hiányzik, Balázs Józsefné, Impér; e) fiókos kaszten, 45 éves faragott bútor, Veress Andrásné, Altíz.

36. kép. Edénytartó (a tálás felső felét utánozza) a konyhában, kékre festve, Vizi Józsefné, Altíz.

tetéskor“ ezt „táncoltatták meg“ a násznagyasszonyok. A kizárólag alvás céljára készült legrégebb forma, ma is használt bútor a *terpeágy* (19a. kép). Ezt az alacsony lábú, ládaszerű alkotmányt a gyermekek és a szülőasszonyok használják még, de a tulipános bútorok óta már nappal a magas lábú ágyak alá rejtik el. Így született meg ennek *karikáságy* változata (10., 19. kép). Ágyneműje csupán egy *szalmazsák* volt és valami meleg gúnya vagy *cserge* takaróul.

Az úri barokk mesterkéltné szemléletének hatásaként került a magas lábú *vetettágy*, *nagyágy*, *magaságy* (9., 10., 19b, d. kép) falura. A *vetettágy* magas lába arra szolgált, hogy az ágyra halmozott ágynemű még magasabbnak lássék. Az *ágybütök* felső párkányára fölszerelt, kanyargósra metszett *koszorú* is a magasra tornyozott ágyneműt tartotta, hogy az le ne csússzék. Az ágyneműnek a faltól való védelmére szolgált — a *festékes* falvédő mellett — az ágy fal menti deszkájának szélesítése. A *magaságy* egyik szükséges kelléke volt az ágy elé helyezett pad vagy szék, lefekvéskor ezen léptek az ágyba. A *vetettágy*ba kerülő ágynemű *szalmazsákból*, *derékaljból*, *alsólepedőből*, *sikattyús lepedőből*, *csergeből*, *színtakaróból*, *festékes takaróból* és hat *párnából* állott. Ez utóbbiakat két *rendbe* hármásával rakták föl.¹⁴ A magasra rakott ágy nemcsak a ház fő díszje volt, hanem a szötteket készítő asszony ügyességét vagy módosságát mutatta. Ezért egyes asszonyok még a csalástól sem riadtak vissza, például két *szalmazsákot* tettek, s egyre magasabb lábú ágyakat rendeltek, míg csak aztán a húszas években e magas lábú *vetettágy* egyszerre kiment a divatból. Ha itt-ott még lehet is látni, az már „nem az igazi“, mert „csak fejérbe húzzák ki“. Jóformán teljesen eltűntek már a

régi keresztszemes varrású párnabütük, akárcsak a kivarrott *rúdravalók, törülközőkendők, lepedők s bölcsoítakarók*.

A láda után a vetettágy fa része volt a második csináltatott bútor-darab, melyet a menyasszony a házhoz hozott. Azonban míg a ládát (házi készítése idején is) szükségképpen vitte magával a menyasszony, hiszen kellett valamiben tartania saját gúnyját, a lakodalmi szertartásokon Kászonban is szereplő *ágyvitel* újabban már elsősorban bútorvitelt jelent, az összes bútorokét, amelyeket az új asszony hozományba kapott.

A vetettágy népművészeti szempontból Kászonban sajátos jelleget kapott. Eltűnésével a kászeni népművészeti munkák egész sora (hímzések, szőttesek, bútorfestés stb.) tűnt el, s mindenekelőtt e művészi munkák olyan együttese, amely elhelyezése, tömeg- és színhatása, valamint részletei finomsága által tetemesen emelte a tágas helyiség szépségét, otthonosságát, vidámságát. A magas vetettágy szokását, mint parasztosat, a szövést, hímzést, varrást a rengeteg gazdasági munka miatt „nem győző” és városit utánzó gazdaréteg hagyta el legelőbb. Pedig a régi ágy helyébe jövő alacsonyabb ágy „újmodi” piros-zöld-fehér vagy piros-lila stb. színösszetételű festékes takarójával és hasonlóan erős színű festékes falvédőjével — mely oly kiáltó ellentétben áll a körül levő halvány bútorokkal és függönyökkel — kétségtelenül arról tanúskodik, hogy a kászeni lakásbelső új képe művészi szempontból egyelőre még megoldatlan, kialakulatlan.

Asztal. Az egykori alacsony *evőszék*nek, amilyent utoljára a sütőházakban tartottak (eltekintve egy szerencsés lelettől: 25c. kép), már csak emléke él Kászonban. A tárgyi világban csak gyermekbútorokban, mosdóban és sütőházbéli szakasztókban (25a—b. kép) maradt némi nyoma a befűrt lábú alacsony asztalnak. Egyik származéka a lakodalmak és torok alkalmával rögtönzött hosszú asztal „kecske”-lábazata. Az alacsony asztalkát ülte körül a család apró gyalogszékeken, majd használat után az útból félretették, amint a szomszédos moldovai csángók is teszik-veszik apró asztalkáikat és székeiket. Egyébként a kászeni sütőházbéli tészta-gyúró *szakasztót* is használat után a falra akasztják.

Ennek az ősi asztalnak Kászonban semmiféle továbbfejlesztett formáját nem ismerjük. Úgy látszik, hogy mire továbbfejlesztésére meg lett volna az igény, már „készen” kapták a gótika korabeli *kamarásasztalt* (26., 28a. kép). Mivel ennek Kászonban csak barokkosan átalakított, fenyődeszkából készült formáját ismerjük, föltehető, hogy itt csak a XVIII. században terjedt el.

A kamarás asztal legfőbb jellegzetessége, hogy hatalmas kenyeres fiókja alatt, négy lába között egy kis ajtós *kamarája* is van, amelyben a fogyasztani való ételmezt (szalonna, túró, tojás stb.) tartják. A kászeni ereszes házban sokáig valóban ez volt az egyetlen kamara, mert az oldalsó hálófülkének zárt kamarává való elfalazását csak a XIX. század második felében kezdték el. Ezzel aztán ki is szorul a kamarásasztal a kicsiházba, majd a kamara nélküli sütőbe, s átadja a helyét az újabb *kihúzó asztalnak*.

A kihúzos asztal (27., 28b—c. kép) gyors térhódítását részben az 1848 után Kászonban is meginduló intenzívebb gabonatermesztésnek is köszönheti. A népi táplálkozásban ettől kezdve szorulnak egyre jobban háttérbe az üstben főzött kásafélék, nyárson sült hús s egyebek, és lépnek előtérbe a lisztes ételek, köztük a laskafélék és rétesek, melyeket kihúzott asztalokon nyújtanak ki, illetve szárítanak.

A nagy kamarásasztal — akárcsak utóda, a kihúzos asztal — nem foglalhatta el a ház közepét, viszont igen megfelelt neki az ablakos sarok. Súlya folytán itt aztán meg is „gyökerezett“, s az újabb fajta magas hátasszékek is ide kerültek. Az ablakoktól megvilágított asztal a családi étkezés, vendéglátás és írás-olvasás színtere is lévén, a ház egyik fő helye lett, amelyet szép *nyolcnyistes* vagy *barackhímes asztalterítő*-vel terítettek le, majd a századforduló táján a módosabbak a Háromszékről jövő vándortakácsokkal szövettek rá *takácsabroszokat*.

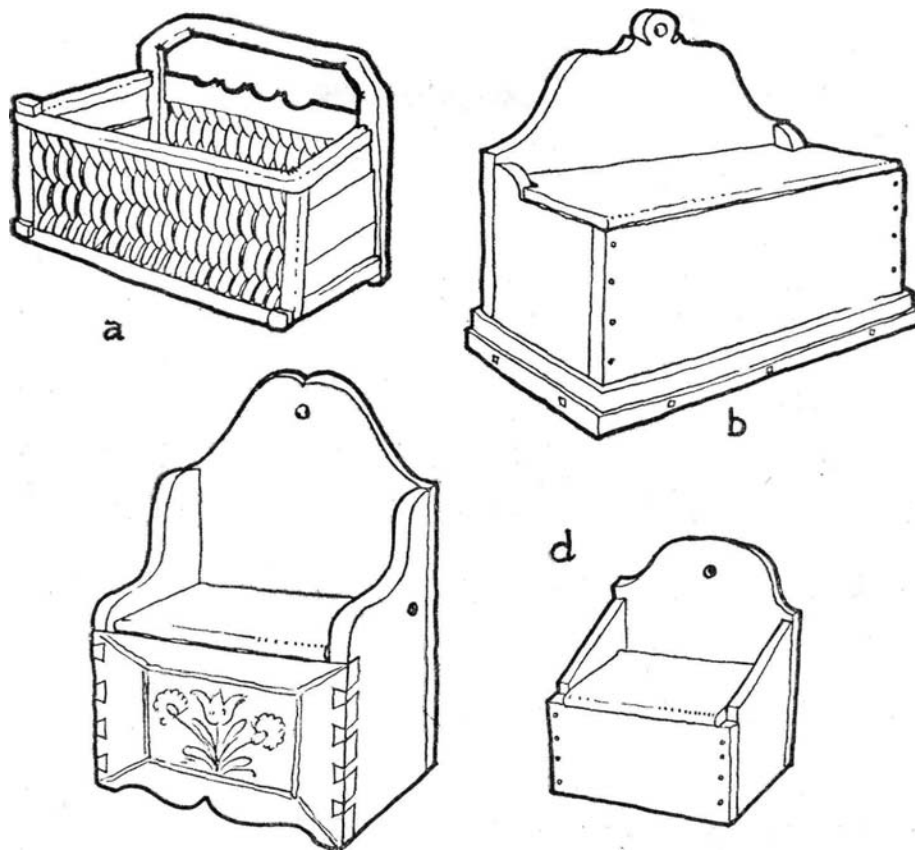
Rúd, kendőszeg, tálas. A régi kászoni lakás bútorzatának *felső rendjét*, emeletét képezték a belső, ablaktalan falak mentén (ahol a felakasztott holmi nem vethetett árnyékot, viszont a tűz közelében jól száradt) húzódó rudak és az ablakos oldalakon s az ajtó felől a gerendába ütött *szegek*.

A mennyezet gerendáihoz kötelekkel vagy fakampókkal erősített rudak feladata volt a ládákban nem tárolható ruhafélék tartása is (11. kép). A tűzhely fölötti rúdon az átnedvesedett vagy mosott ruhák száradtak, akárcsak szép időben a ház előtti *csepegő* (eszterhéj) alatti rúdon. Ott, ahol a nagyháznak félig nyitott oldalkamarája volt, a belső oldalon levő rúd is ide került. E rúdra vetették fel, a ház díszítésére is, a himzett rúdravalókat, lepedőket, bölcsőtakarókat és kendőket, színes festékeseket, míg a rúd végére a felsőgúnyákat és csizmát akasztották. Az oldalkamara teljes elfalazásával keletkezett eleséges kamarában aztán a rúd egészen alsórendű szerepet kap, főleg fonalat akasztanak rá. A rúd öltözetdarabokat tartó eredeti hivatását mindinkább átvették a ládák, kanapék s végül az állószekekrények.

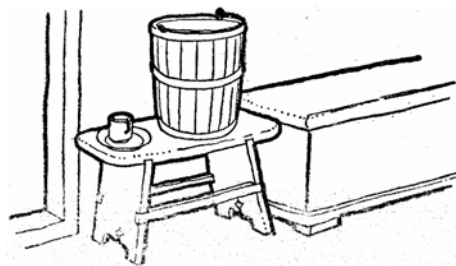
A másik ősi fali ruhatartónak, a falba ütött *faszegnek* előnye az volt, hogy a fal minden szabad területén alkalmazhatták. Így kerültek a faszegek elsősorban az ablakos falak oldalára, s az ajtó mögötti részre. Ruhafélék és kendők tartására szolgáltak, majd a lakásbelső fokozatos csinosodásával s a ládák és szekrények bevezetésével hovatovább csak díszes törülközőket tartó *kendőszeggé* váltak.

A *kendőszegnél* a szegek már nem közvetlenül a falba verődtek, hanem fogasszerűen egy bükkfából hasított hosszú lécebe, s így hosszú szegsor képződött a fal legkisebb rongálása nélkül. Igaz, hogy e hosszú fogásra (kendőszeg, későbbi nevén *bokálytartó*) többé nehéz felsőruhákat már nem aggattak, hanem csak kendőket és kancsókat.

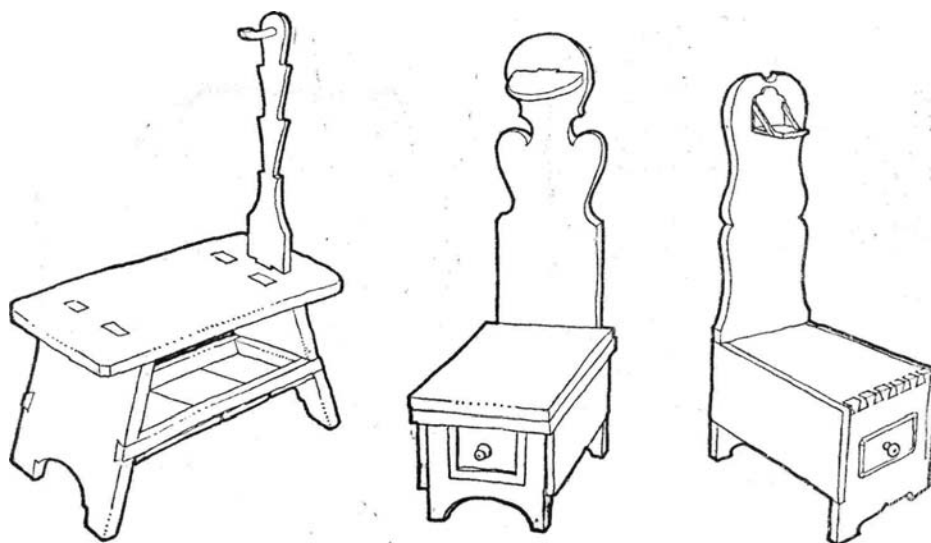
Ahogy a kicsiház kialakulásával a nagyház „parádés“ jellegűvé vált, a kendőszeg oly hosszú lett, hogy vegyjérte az ablakok fölött a falakat. Ugyanakkor a fazekasmáz fokozatos olcsóbbodásával és az Erdélybe menekült habán fazekasok hatására (a. XVII. századtól) elkezdődik a díszes

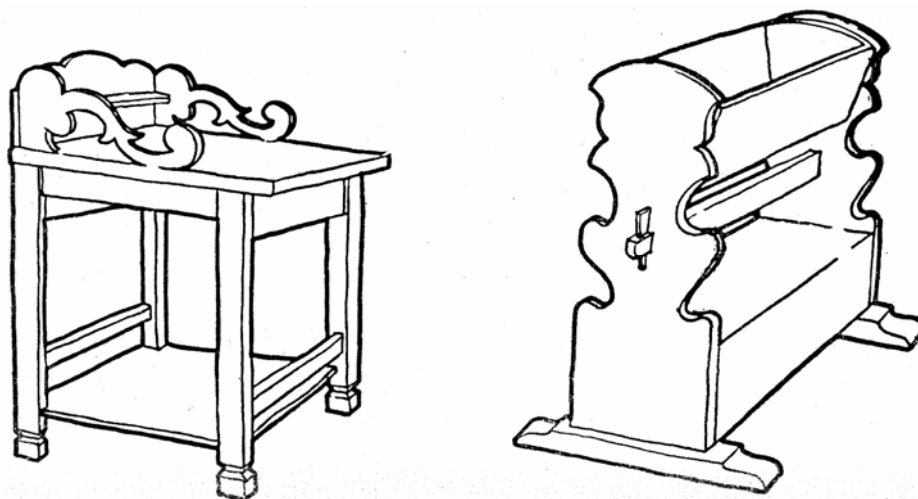
37. kép. Kanáltartók és sótartók. a) Régies fonott kanáltartó, Bene János, Impér; b) kékre festett kanáltartó, Ferencz Sándorné, Menaság; c) 100 éves tulipános sótartó (oldalt sötétzöldre, elől barnára festve), András Imre, Altíz; d) barna festésű sótartó, Balázs Ignác, Impér.

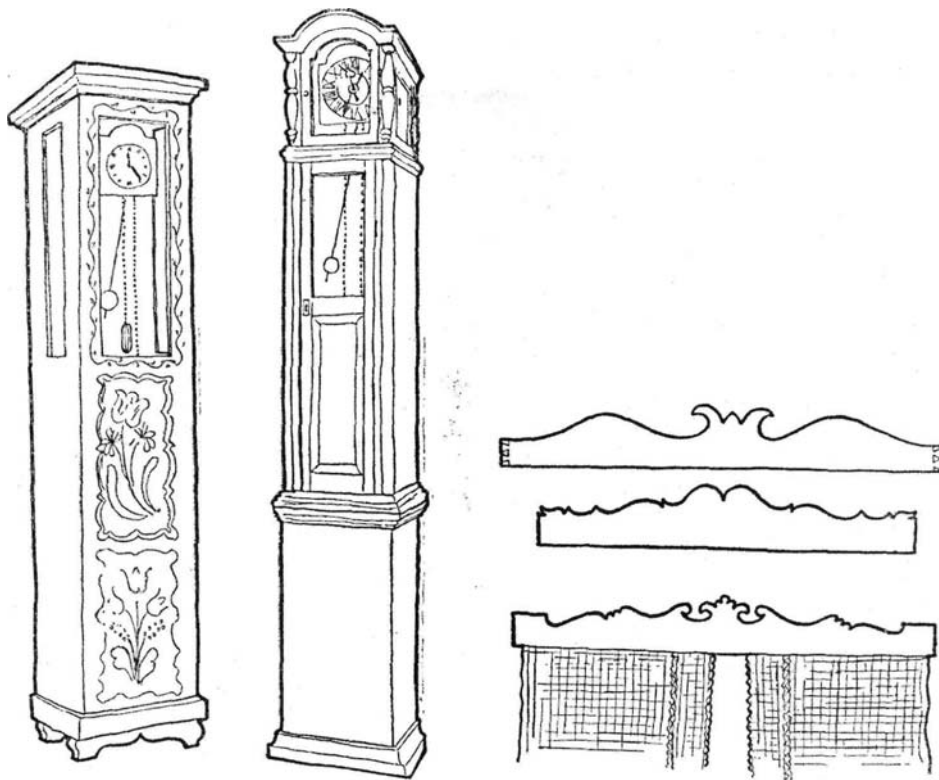
38. kép. Konyhabeli vízpad, mögötte festetlen sűrölt pad. Aczél Sándor, Impér.

39. kép. *Vizpad* vagy *kártyapad*. a) Régies, alól szappantartóval, fent a csupor felakasztására szeggel, Bene Antal, Impér; b—c) lent cipótakarító eszközöknek fiók, fent polc a csuproknak. Feltíz.

40. kép. *Mosdó* 1919-ből, Fogarasi Géza, Feltíz; jobbról *bölcső* 1890-ből, Bocskor Zsigmondné, Altíz.

41. kép. Óratartók. a) Zöld alapszínű tulipános óratartó 1862-ből (Bene Ferenc helybeli asztalos készítette), Ferenc János, Feltíz; b) újabb óratartó, kék festésű, vörös párkányokkal, Becze Ádám, Feltíz.

42. kép. Fírhangtartók, alól régi forma, Vízi Józsefné, Altíz.

kancsók és tányérok tömeges készítése a közeli Kézdivásárhelyen és Udvarhelyszéken, ahonnan a kászoniak is vásároltak. A kendőszeg most már fokozatosan bokálytartóvá alakul, felül egy lécz hozzáadásával a tálak számára (29a—b. kép). Midőn aztán a tulipános ládák mintájára ezt is festeni kezdték (a XIX. század közepétől, 4. színes tábla), a festetlenül maradt példány a kicsiházba kerül. A színes mázasedényekkel telerakott festett bokálytartó (3. színes tábla) ragyogó sávja a fehér falakon díszes kerete volt ebben az időben a lakásbelső képének.

A régi kendőszeg szerény formája az ajtó mögötti kis *ruhafogas*, míg a lécrámás bokálytartó továbbfejlesztett alakja a rövid, de kétsoros *edénytartó* (30a. kép) a használati edények számára, a vakablakba állított vagy falra szerelt és fogakkal is ellátott *fali tálasfélék* (30b—c. kép). A polcozott vakablakbélés önállósulása a falra (esetleg a sarokba) akasztott *fali kaszten*, *téka* is, üveg, pohár, orvosság s effélék tartására (35a. kép).

A fenti bútorok összekapcsolásából keletkeztek aztán azok a magas „állóbútorok“, melyek a kászoni házakban jobbra még ma is magvannak: a *kaszten* régibb kétrészes (35b—c. kép) és újabb egyrészes és fiókos formája (35e. kép), valamint az *álló tálás* (10., 31., 32., 33., 34a—b. kép). Utóbbi egyszerűbb kicsiházbeli és konyhabeli változata a felső táltartó résznek egy ajtó nélküli polcos résszel egybeszabott formája (10., 31., 33a., 34a—b. kép), míg a parádesházbeli álló tálás két részes, alsó része fiókkal és kétszárnyú ajtóval, felső része pedig kiugró pártázattal (32., 33b—d. kép). Mivel a Kászton határában lakó (lesódi) csángók (34b. kép), valamint az udvarhelyszékiek virágosan festették álló tálasaikat, feltehető, hogy Kásztonban is voltak a kasztenekéhez hasonló „tulipántos“ tásasok, melyek azonban az átvonuló háborúk pusztításainak és az egyszínűre való átfestés divatjának estek áldozatul.

Az 1880-as években a *fűtő* bevonulása egy sor új típusú (pléh-, porcelán-, üveg-, öntöttvas) edény és konyhai eszköz (szűrő, prés, reszelő, kávédaráló stb.) bevezetésével járt együtt. Ezek egy részének kézügyben való elhelyezésére szolgált a tálás felső részéből leegyszerűsített konyhai fali *edénytartó rács* (36. kép). A lakóház osztódásával, helyiségeinek specializálódásával az edénytartó tálásfélék mindinkább a konyhába (kicsiházba, sütőházba, nyári konyhába) kerülnek, míg a szobába (parádesház, hálószoba stb.) bevonul a *fiókos kaszten*, a *supláda* és *sifon*, illetve *ruhaszék*.

A mai új kászoni lakóház berendezését s ennek fejlődését általában már nem az jellemzi, hogy a divatjamúlt bútorok az „első“ helyiségből a „másod“-i, majd a „harmadrangú“ helyiségekbe kerültek. A berendezés további fejlődésénél Kásztonban is alapvető, hogy az új, több szobás lakásokban mindenik helyiség külön rendeltetésű és így „egyenrangú“ is, ennek megfelelően mindeniknek bútorzata sajátos és önálló. Ezt fejezi ki az az újabban kialakult szokás is, amely szerint a leány lehetőleg két „garnitúra“ bútort (szoba- és konyhabútort) visz férjhez.

*

A kászoni székely lakásbelső, berendezési tárgyait és elrendezési módját áttekintve láttuk, hogy ez minden időben az adott helyi szükségletekhez és lehetőségekhez igazodott. A lakásbelső egész fejlődése a gazdasági-társadalmi viszonyok által meghatározott életmódhoz és igényekhez való alkalmazkodás története. Így érthető, hogy Kászton népe a lakásbelsőnél sosem ragaszkodott csökönyösen a „régiehez“, az avultat el ejtette, amint az értelmét veszítette, s ugyanakkor kész volt újítani, mihelyt erre szüksége és módja volt.

A Kásztonba került magyarság ősi berendezési tárgyai — szék, rúd, kendőszeg — egyszerű leltárát a letelepült földműves igényeket is kielégítő olyan tárgyakkal egészítette ki, mint a sárpadka, pad, ácsolt szűszék, kemence, asztal. E berendezési tárgyak, állandó tökéletesítésükkel, a ház növekedését és alaprajzi fejlődését követő gyarapításukkal és újra való csoportosításukkal hosszú évszázadokon át megfeleltek a nép lassan fejlődő feudáliskori szükségleteinek. Az első újabb bútordarabok (ka-

marás asztal, láda, mozdítható ágy) alig 200—250 évesek, és megjelenésük már az újkori változásokkal, mindenekelőtt a hegyek közé ékelődött kis medence lakosságának más vidékekkel és városokkal való kapcsolatával függ össze. Az itt keletkező úri birtok a régi lakosság „szabadságát” és életmódját alig befolyásolja, viszont a gyakori hadjáratok és táborozások, a megélnékülő árucseré és iskolázás kapcsolatba hozza őket az akkori köznemesi és polgári kultúrával. Ennek — a népművészet egyéb területein is észlelhető — nemesi-polgári hatásnak a vonalán fejlődik tovább a kászoni lakásberendezés is.

Azonban mindezek a hatások, „átvételek” — már csak a lakosság sajátos földműves-állattartó-katonáskodó életmódja és főleg a kászoni ereszes lakóház által nyújtott sajátos keret miatt is — jellegzetes helyi formát kapnak. Még az esetleg idetévedt idegen bútordarab is eredetijétől eltérő helyet és használatot, más jelentést nyer. A lakásbelső vizsgálatakor, a berendezési tárgyak leltári számbavétele mellett alapvető jelentőségű e tárgyak sajátos alkalmazásának-csoportosításának és használatának megfigyelése. Ahogy viszonylag kevés hang különféle kombinációival különféle jelentésű szavak vagy végtelen sokféle dallam képezhető, úgy a lakásbelső elrendezése, még ugyanazokkal a tárgyakkal is, végtelen sokféle lehet. Ezenkívül pedig még figyelmet érdemel a régebbi és újabb tárgyak keveredésének, az egyes tárgyak technikai, formai és színbeli kivitelezésének módja is.

E sokféle szemszögből végzett vizsgálat, „háztűznézés” eredményeként sikerült eligazodnunk a tárgyak és csoportosításuk számtalan egyéni változata közt és megtalálnunk a jellegzeteset, a „kászoni”. Mert bár itt sincs két teljesen azonos lakásberendezés, hasonló igen sok van, és túlnyomó többségük tanúsítja, hogy a különböző házak építőit, berendezőit és lakóit az egyazon helyi adottságok s a közösen kialakított életmód, tapasztalati ismeretek, szokások, hagyományok és ízlés erős kötelékei fűzik össze. Így alakult ki, századokon át tartó szerves fejlődés eredményeként a belülről kifelé terjeszkedő kászoni ereszes ház jellegzetes berendezése: a kandallós nagyház a két erőteljes — vetett ágyas és asztaloskanapés — sarokkal, fent körben pedig a kancsók és a rúdravaló szalagjával, a kicsiház a középre kiugró patinás kamarás asztallal, körben más, hasonlóan régi virágos festésű bútorokkal és kicsiny ércfűtővel, az eresz pedig nemzedékek használatától kifényesedett keményfa paddal, székkal, szuszékkal.

Valóságos művelődéstörténeti könyve Kászoni lakosságának az ereszes ház berendezése, amely az ősapák ereszbéli hagyatékával kezdődik, s a nagyházbeli újabb dolgokkal fejeződik be. A kászoni lakás berendezésében és egyes elemeiben a székelység nemzedékek hosszú során át kifejtett és mindenkor gyakorlatias, ötletes és egyben művészi alkotó tevékenységét becsüljük. Az itt megfigyelhető különféle formák, megoldások és törekvések jó kiindulásul szolgálhatnak mind a témakörben tovább kutató szakemberek számára, mind azoknak a tervezőknek és iparművészeknek, akik családi otthonaink és középületeink méltó berendezésére hivatottak.

A HÁZ ÉS LAKÁSBERENDEZÉS FEJLŐDÉSE KÁSZONBAN. ÁTTEKINTŐ TÁBLÁZAT

<i>Középkor</i>	<i>XVI–XVII sz. és XVIII. sz. első fele</i>	<i>XVIII. sz. második fele és XIX. sz. első fele</i>	<i>XIX. sz. második fele</i>	<i>XIX–XX. sz. fordulója</i>	<i>Két világháború között</i>	<i>Második világháború után</i>	
Ház	Ház Oldalház	Ház Oldalház	Nagyház Oldalház	Parádesház Oldalkamra	Parádé Kamara	Dolgozószoba Hálószoba Kamara	Dolgozószoba Hálószoba Öregasszonyszoba Spájz Konyha Veranda Folyosó (üveges)
Eresz	Füstház Eresz	Füstház Eresz	Kicsiház Eresz Töltés	Lakóház Eresz Tornác	Lakóház Eresz Tornác	Lakószoba Veranda Tornác	
			Sütő	Sütőház	Sütőház Árnyék	Nyárikonyha Szín	Nyárikonyha Szín
Középtűzhely bujdosóval	Padkás tűzhely Pest	Tűzhely (kandallóval) kemence	Tűzhely Kandalló (fonott) Kemence	Tűzhely Kandalló (csem- pés) Kemence	Tűzhely Kandalló (mázás) Plattenes fűtő Kemence	Vaskályha Plattenes fűtő Kemence Füstfogó	Kályha Vasfűtő Kemence Füstfogó Fűtő
Sárpad	Cöveklábú pad	Ládáspad Láda	Karospad Ládáspad Láda	Karospad Kanapé Láda Padágy	Karospad Kanapé Supláda Láda Padágy	— Kanapé Supláda Láda Ágy	— Dívány Fiókos szekrény — Rácsos ágy Sezlon Sezlon Rekamié
	Cöveklábú ágy	Székre tett ágy	Kicsiágy Vetettágy	Kerekeságy Ágy Vetettágy	Kerekeságy Ágy Vetettágy	Ágy Ágy Ágy Ágy	
	Padkaüreg- szuszék	szuszék (kar)	ruháskar gabonáskar	ruháskar gabonáskar	Korpáskar Gabonáskar	Korpáskar Hambár	— Hambár
Szék	gyalogszék	gyalogszék padszék (lóca)	gyalogszék karos kicsiszék karos nagyszék	gyalogszék karos kicsiszék karos nagyszék	gyalogszék karos kicsiszék Hátasszék Fiókos asztal	Fejőszék Hátas fonószék Hátasszék Fiókos asztal	Gyermekszék Konyhaszék (hokedli) Hátasszék Fiókos asztal
	asztalszék	kicsiasztal kamarás asztal	kamarás asztal	kamarás asztal	Kihúzó asztal Mosdó	Kihúzó asztal Mosdó	Kihúzó asztal Mosdó
Rúd		Rúd	Rúd	Rúd sifon	Rúd Sifon	Rúd Ruhaszekrény	— Ruhaszekrény
		Kendőszeg	Ruhafogas Bokálytartó	Ruhafogas Bokálytartó	Ruhafogas Bokálytartó	Ruhafogas Olajnyomatok	Ruhafogas Képek
Faliszeg	Faliszeg	Polc	Polcos vakablak	Tükör Álló tálás Fali tálás Fali kaszten Polc	Tükör Olajnyomatok Tükör Álló tálás Fali kaszten Úveges Falikaszten Polc	Fényképek Állótükör Álló tálás Fali tálaló Kredenc Fali kaszten Polc	Fényképek Toalett Tálás Fiókos tálaló Kredenc Edénytartórács Polc

JEGYZETEK

¹ A részlettanulmányok közül megemlítjük elsősorban Cs. Sebestyén Károly: *A falitéka* (Népünk és Nyelvünk 1930, 41—46.), *A magyar parasztház asztala* (uo. 1930, 175—183.), *A magyarság ládája* (uo. 1927, 201—205.), *A magyar parasztszékek* (Napkelet 1925, 364—368.), *Szuszék* (Műgyűjtő 1929, 44—45.), továbbá Cs. Sebestyén Károly—Horger Antal: *Szék, karosszék, karszék, karfa* (NéprÉrt. 1927, 63—69.), Szendrey Ákos: *Magyar gyalogszékek* (NéprÉrt. 1931, 83—84.), Bátky Zsigmond: *A magyar szék eredetéhez* (NéprÉrt. 1931, 31—34.), *A „karospad”-hoz* (uo. 1929, 51.), *A magyar „asztal” eredetéhez* (uo. 1931, 34—37.) c. dolgozatokat. Mindezekről összefogó képet adott Cs. Sebestyén Károly *A magyar parasztbútor* (Népünk és Nyelvünk 1929, 274—281.), valamint Viski Károly: *Bútorzat* (MNI. 217—251.) c. tanulmányokban. Külön tanulmányban foglalkozik a tűzhellyel Viski Károly: *Székely tűzhelyek* (NéprÉrt. 1931, 16, 27); Lükő Gábor: *A székely tűzhelyek* (Uo. 1932, 76. és kk.) továbbá Bátky Zsigmond: *Építkezés* (MN. I. 142—147.) E tanulmányok egy része ugyan általánosabb magyar vonatkozású, de utalásokat találunk bennük a Székelyföldre is, kivéve — mint már jeleztük — Kászont.

² A füstfogó mögötti sütökemence Kászonban is található gömbölyű vagy csonkakup formája az erdélyi és alföldi magyarságnál általános, míg az Északkeleti-Kárpátok vidékén és Moldovában a fekvőhasáb alakú (lapos) kemencék terjedtek el, a Déli-Kárpátok vidékén és Havaselvén pedig sokáig inkább a tehető-vehető sütőharangot használták. Valamikor a sütőharang *bujdosó* néven a Székelyföldön is ismeretes volt, a nagyobb méretű gabonatermesztésre és rendszeres kenyérfogyasztásra való áttéréssel azonban már állandó és alkalmasabb sütökemencét kellett építeni.

³ A tűzhely hasonló csempe-füstfogós megoldása az erdélyi magyarság és szász-ság körében mindenütt, és többfelé a románoknál is megvolt. Erdély egyes vidékein, Havaselvén és Moldovában pedig vesszőfonású füstfogók voltak. Szatmáron túl, a Felvidék irányában a kürtös füstfogó, az Alföld felé pedig a búboskemence előtt pendelykémény az általános.

⁴ A XVII—XVIII. században a vesszőfonású füstfogók már Kászonban is a kicsiházba és ereszbe kerültek, míg a parádesház füstfogója csempét kap: *eleinte mázatlan, paraszt vagy veres csempét, majd zöldmázas kályhát*. A 200—350 évvel ezelőtti háromszéki leírások említik a kőből és sárból rakott sódot (füstfogó), a hozzá való cserefa *rámát*, a kő vagy fa *sódlábat*, a 40 *darab csempét*, melyet több sorban raknak föl, a kályha tetejére való *laposkövet* stb. Sok tűzhely csak *parasztosan, csipke nélkül* épül, míg mások cifra *bokálykemencék*. (Bogáts, i.m. 15, 21, 65, 71, 114, 125.) A Feltizzel határos Csíkmenaságon 1794-ben a gondnok „a plébániális háznak régi temérdek s paraszt sódgyát elrontotta s a mostani állapotban való tüzelő helyet rakatta” és „a házbéli tűzhelyet is téglával s kövel kirakatta...” 1806-ban pedig, „mivel a plébániális házba az tűzhely igen rossz volt, és csak az helyet foglalta az két házba, de télbe az ház soha meleg nem volt, azért — jelenti az egyházigazgató — magam lementem Kézdivásárhelyre, ottan sima kályhákot vettem, adván mindenért 10 krajcárt, magam Kotsimon hazahoztam, az új kályha mind együtt jött 10 Rft. és 20 Ktz. Ilyen újmódra vasajtóra csináltottam” (Csíkmenasági r.k. egyház számadáskönyve).

⁵ A csempe- és kemencerakó mesterek, mint pl. a híres impéri Antal András vagy az altízi Dohány János, a szegénység sorából kerültek ki, s „mindennapi kenyérükért” dolgoztak: élelemért, gabonáért vagy búzaföldjük megszántásáért. Ujabbban nevezetes kemencerakó mester az altízi idősebb és ifjabb Becze Dénes, akik 1952-ig együtt 141 kemencét építettek Kászon és Alcsík falvaiban.

⁶ Kászonban a múlt század közepe táján híres ezermester volt Cseke Balázs (1820—1888 között), akiről még a mai ácsok, asztalosok és kovácsok is beszélnek. „Mindenféle szerszáma volt”, egyformán érteti a házépítéshez, bútorkészítéshez, bútörfestéshez, kovácsmesterséghez, esztergamunkához és órajavításhoz. Szerszámaikat is maga készítette vasból, fából. Cseke Balásznál inaskodott 1850—60 tájt Becze Simon, Tamás József és Balázs Ferenc, s mindnyájan el is tanulták mes-

terük minden tudományát. Így pl. Becze Simon értett az asztalos-, kádár-, oszto-vátakészítő, kerekés-, kőműves-, kőfaragó, ács-, lakatos-, esztergáló- és óra-repa-ráló munkához, műhelye számára is maga tervezett és készített minden szükséges szerszámot. A vasszerszámokat nagyjából kovácsokkal készítette el, de ő reszelte ki a megfelelő formára. Fia a műhellyel együtt örökölte az ezermesterséget is. A ma élő idősebb ezermesterek közé tartozik az első fejezetben említett Balázs Mihály és az áltízi Csűrös István. Az újabb nemzedékből is nem egy van, aki a kovácsmunkától a hegedűig mindent megcsinál. A legkiválóbb fiatal asztalos, az impéri Balázs Albert Burcsi bútorkészítésen kívül vállalt épületasztalosságot, koporsókészítést, esztergamunkát (bútorlábak, fonókerék stb.), és több évvel ezelőtt „faragásztall” (apró iparművészeti cikkek készítése) is foglalkozott.

⁷ Az általunk még tanulmányozott két csiki faluban is (Menaság Alcsikban és Dánfalva Felcsikban) a XIX. század második feléből származik a helyben készült festett bútorok legnagyobb része. A Kászonnal határos Menaságon az alapszint *enyves festékekkel* festették, majd a *festéktörőn* kővel porrá tört *bolti festéket* (a fehérnek való cinkvázszot, a piros, zöld és kék port) *firnájszban* keverték el, és úgy festették a disznószőr ecsettel „fej után” (előrajzolás nélkül).

⁸ Így pl. az ekkor dolgozó feltízi Becze Ádám hagyatékában a következő asztalosszerszámok találhatók: *párkányozó-, farcoló-, porozó-, simító-, nutoló-, plotbank-* stb. *gyaluk; hasító-, kerekítő-, pásztó- és ostorfűrészek; kupás, csapott, egycolos, félcolos vésők;* a régi cigányfűrókon kívül a furdancs vagy 11 velejáró fűróheggyel, *gyalupad, szegverő-, véső-, üvegezőkalapács* és a *fabot* (véséshez); *szorító* (enyvezéshez), *fűrészfenő sutyu* (satu), *szóga* (faemelő szerkezet) a padba szorított nagyobb deszka végének fenntartására; végül a szerszámartó *faliszekerény* és a külön *furutartó* (asztalféle, lyukas lappal).

⁹ Így került Altízbe abban az időben Center, Feltízbe meg Váradi asztalos Kézdivásárhelyről. Ez utóbbi vezette be a régimódi egyszerű fehér koporsó mellé a gazdagok számára a flóderezett, cifra aranyos koporsót is.

¹⁰ Az eddig is szokásos *ágyhoz járó* (ágynemű), *ládabeli dolgok* (fehérenemű, felsőruha), *szövészerelék, edény* és egyéb (kenyérsütőszerelék, női kézbe való mezőgazdasági szerszámok stb.) csoportok mellett megjelenik a bútorok külön lajstroma is a parafernum levelekben.

¹¹ Háromszéken ilyen *paraszt padszéket* említenek a XVIII. sz. végén (Bogáts, i.m. 114.), de ekkor már nem sok lehet belőle sem itt, sem Kászomban. Alcsikban már 1805-ben csak egészen csökkentett szereppel készítenek „a templom ereszibe két hosszú széket a szoptató asszonyok számára, hogy a templomban ne alkalmatlankodjanak gyermeikkel (Csikmenasági r.k. egyház számadáskönyve).

¹² A sok brassói szász asztalos a XIX. században Munténia és Moldova számára is készít ládát, ottani eladásra. A Brassóban és Hétfaluban tömegesen készített ládák Munténiába szállításával s árusításával rendszeresen foglalkoztak a hétfalusi magyar szekeresek. Jellemző, hogy a moldovai csángók a virágos festésű régi ládáikat, eredetüktől függetlenül is, *brassói ládának* nevezik.

¹³ A korabeli hozománylevél (parafernum) szerint a menyasszony két tulipántos ládája közül egyikben a vászonnemű és fehérenemű áll (12 zsák, 12 törülközőkendő, 12 takaróruha, 12 fenyőágas és barackmagos abrosz, 12 férfíng, 12 gaga, 12 női ing, 12 pendely), a másikban meg a felsőgúnyát tartják (5–6 szöttes rokolya, 2 brassói posztóból készült téli szoknya, 6 kurti, egy nagy posztó kurti, egy nagy posztó fejuha, 5–6 fejkendő, egy suba és 3 tarisznya).

¹⁴ Az ágy felvetéséhez szükséges *két rendbéli ágynemű* a múlt század végén a széles középrétegnél a következőkből állott: 12 *vánkos* (párna) 2–2 *rend huzattal* (*alsó-* és *felsőhajjal*, utóbbi varrott), 2 *derékalj*, 1–1 *rend huzattal*, 2 *cserge* (melyet maguk készítettek és ványoltak Feltízen), 12 *alsólepedő*, 2 *festékes takaró*, 2 *színtakaró* (varrott), 2 *sikattyús lepedő* (fehér), 2 *szalmazsák*. Tehát ennek a mennyiségnek a fele került egyszerre egy vetettágyba. A szalmazsáknak és a párnának minél tömöttebbnek kellett lennie, hogy az ágy is minél magasabb legyen. A párnákat lehetőleg libatollal töltötték, mert a tyúktoll „csikorgott”, és elárulta gazdája szegénységét.